

N. Földt. O. Bibl. O.
1415. 1607.

Az Ecsedi-láp és madárvilága fennállása utolsó évtizedeiben

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MATH. ÉS TERMÉSZETTUDOMÁNYI
ÁLLANDÓ BIZOTTSÁGA MEGBÍZÁSÁBÓL TETT HELYSZÍNI TANULMÁNYAI
ALAPJÁN

ÍRTA

DR. LOVASSY SÁNDOR

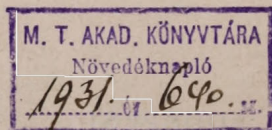
EGY TÉRKÉPPEL

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1931

418360

MÉREI-NYOMDA, KESZTHELY.

ELŐSZÓ.

Hazánkban a XVIII. század folyamán megkezdett és különösen a XIX. században nagyobb lendületet vett víz-szabályozások és ármentesítések tűntették el az Alföld terjedelmes ingoványait és nádas rétségeit, mindmegannyi őstermészeti képeit.

Az Ecsedi-lápot Magyarország egyik legnagyobb nádas rétsége gyanánt ismertük, amely az egykori nagyterjedelmű alföldi ősi képek közül úgyszólván utolsónak maradt. Kiszáritása, eltűnése az egybeült végzett ármentesítési munkálatok sikere alapján már régen sejthető volt, ami a XIX. század legvégén tényleg be is következett.

A hazai egykori nádas rétségeket annak idején szakszerűen aligha tanulmányozták, mert róluk nagyon hézagos s leginkább csak egyes vadászati ismertetések maradtak reánk s a legtöbbnek őstermészeti képe elveszett megörökítetlenül.

Éppen ezért az Ecsedi-lápot, ezen akkoron halálra váró őstermészetet és madárvilágának életét, az 1886—1889. évek alatt a Magyar Tudományos Akadémia math. és természettudományi állandó bizottsága megbízása és támogatása alapján, nagy örömmel tettem részletes helyszíni vizsgálatokkal tanulmányom tárgyává, annyival is inkább, mert evvel ifjúkorom egyik vágyát véltem elérni, hogy e rejtelmes világ szívébe hatolva, a madárellet pezsgő mozgalma közepett, azt színről-színre láthassam, megfigyelhessem.

A tanulmányomat követő évek alatt az Ecsedi-láp lecsapolásának kérdése komoly lépésekkel haladt a meg-

valósulás felé, miért is tanulmányom eredményeinek köz-
zétételével vártam, hogy a lecsapolás után keletkező álla-
potot az előzővel összehasonlíthassam s ebből követke-
zetést vonhassak. A várakozás idejét a közbejött világhá-
ború, majd az ezt követő kedvezőtlen körülmények szán-
dékom ellenére is nagyon megnyújtották.

A lecsapolás műveleteit követő három évtized im-
már azt igazolja, hogy a láp többé úrrá lenni nem tudott,
a láp meghalt.

BEVEZETÉS.

A történelemelőtti időkben, sőt a történelmi kor elején is az Alföld nagy területeit kényük-kedvükre szerte kalandozó folyók hálózta be és temérdek, kisebb-nagyobb álló víztükör és vízínövényzet lepte mocsár ülte meg. A mocsaras területeken terjedelmes, magastörzsű mocsárerdők buján tenyésztek; tanui ennek azok a babérctartalmú sárga és vörös agyagrétegek, melyek különösen az Alföld keleti részein figyelhetők meg. A folyókat követve, egész árterületükre terjedőleg az Alföldre nyomult az erdőség, amelyek sokhelyütt még a mult századokig is fennállottak. Hajdan oly híresek voltak jövedelmezőségükről a tiszamenti tölgyesek, akár csak napjainkig a szlavóniai tölgyerdők. A tiszai sótutajozásnak legfőbb akadályát az alámosott partokról beszakadozó fatörzsek tették. Minthogy az erdő könnyűmagvú faneimeit, minők a nyár, nyír, szil, kőris és fűz, a szél könnyen terjeszti, az erdő a nem vízjárta területekre, sőt a földhátakra is rákerült, annyival is inkább, mert az Alföldön mindenhol meg van az az évi csapadékmennyiség (500—750 m/m.), amely az erdei növényzet létminimumához szükséges. Alföldi homokvidékeinken semmi sem állja útját az erdősödésnek, sőt mai napság éppen alföldi homokterületeinken van a legtöbb síksági és buckaerdő, kevert tölgy- és nyárfaerdők képében.¹ Nem volt meg régente az az erdőtelepülést megakasztó talajszíkésedés sem, amely az utolsó két század lecsapoló munkálatai nyomán bőségesen támadt s hajdan a lakosság

¹ RAPAICS R., *Az Alföld növényföldrajzi jelleme*. — Erdészeti Kísérletek, 1918, XX, 45. l.

is oly gyér volt, hogy erdőpusztításai meg sem közelítették az erdők természetes úton történő felújulásának és az erdőségek terjedésének mértékét s így ezekből is az Alföld hajdan terjedelmes öregerdőségek tarkázta mocsaras és legelőterületes voltára kell következtetnünk. Azt mondhatnók, hogy régente az Alföldnek csaknem fele vízfüvet és erdőséget nevelő mocsár és vízjárta hely, a másik fele pedig félig száraztalajú erdőség, száraz legelő és munkált terület volt. Az Alföld ősi képében az erdőségnek kétségtelenül lényeges szerep jutott. Hihető, hogy a rómaiak a Pannonia és Dacia közé ékelt Alföld meghódítását járhatatlan volta miatt nem tartották érdemesnek.

A folyók az Alföld csekélyesésű területén könnyen változtatták medrüket; a tavaszonkint rendszeresen beköszöntő árvizek alkalmával könnyen elmosták partjaikat s hol zátonyokat, meg szigeteket formáltak, hol elrombolták azokat, hol pedig árterületeiken temérdek homokot, torkolatuk táján pedig laposan elterülő törmelékkúpokat raktak le. Az uralkodó szél a törmelékkúpokból kifújta a homokszemeket s úgy ezeket, mint az árterületen lerakott homokot tovább szállította, felhalmozta, benne azután szélbarázdákat vájva, buckás hátakká alakította. Például a Duna-Tiszaköz derekán elterülő terjedelmes buckás homokmezőt a Duna árterületéről az uralkodó északnyugati szél szállíttatta tovább s takarta el vele a vidék megelőző felszínét tevő lösztablát. Az elhagyott meder holt ággá, tócsasorrá vált. A folyóvizek áradásukkal akadálytalanul borították el a mélyebben fekvő térségeket; ilyenkor a folyók útja szinte elveszett a tengernyi vízben. A keleti részek főere, a Tisza, alföldi szakaszán olyan gyenge lejtésű térszínen vájta csekély, kilométerenkint alig 4 cm. esésű medrét, hogy egyenes úton nem haladhatott, hanem középszakaszos jellegének következménye gyanánt, nagyokat kanyarodva kigyózdott tova. Tavaszi hóolvadáskor, nagyobb esőzés után annyi vizet kellett volna levezetnie, amennyi nem fért el a medrében, hanem kicsapott és főleg a balpartján, a mélyebb helyeken, terjedelmes mocsarakat formált. A keleti hegyvidékről lero-

hanó folyók, alig hogy elhagyták szűk, nagyésű medrűket, az Alföldön hirtelen meglassúdó folyásukkal terjedelmes tavakat alkotva megrekedtek. Ilyen terjedelmes mocsarakat alkotott a Temes és a Béga, a Maros, különösen torkolata táján, a három Körös és Berettyó, majd a Szamos és Kraszna tiszai torkolatuk előtt.

Míg a jégkorszak paleolitos ősembere, amely kőeszközeit még csak pattintással formálta, s amely az akkori hideg éghajlat alatt a kihalt barlangi medve, barlangi oroszlán, barlangi hiéna, az óriás szarvas, a gyapjas orrszarvú és a mammut kortársa volt, évezredekén át csak az Alföldet szegélyező barlangokat lakta, addig a későbbi, neolitos ember, amely kőeszközeit már csiszolással is formálta-díszítette s amely a mai éghajlatnak megfelelő állatvilággal élt egyidőben s nemcsak vadászattal, de pásztorkodással, földműveléssel és agyagműveléssel is foglalkozott, több ezredéven át nemcsak barlangokban lakott, hanem az archaeológiai leletek tanúsága szerint, már az Alföldön a folyóvizek és tavak árvizektől többé-kevésbé védett partjain, továbbá a mocsarak között oly földhátakon is megtelepedett, ahol elegendő ivó-, itató-, főző- és mosóvíz állott rendelkezésére s a halászság és a telepesen fészkelő vízimadarak fiókái és tojásai révén nemcsak könnyen jutott élelemhez, de az úttalan mocsarak között védelmet is talált ellenséges beütések ellen. Az 1—1'5 méteres talajemelkedés már biztosan árvízmentes települő helyet nyújtott, különösen a Tisza egész árterületén, mert bármily tömegű árvizet kellett is hirtelenséggel levezetnie, az az akkoron óriási terjedelmű árterületén minden akadály nélkül szétterült, anélkül, hogy a meder vízszíne magasságának emelkedése az egy métert elérhette volna.

Az Alföld őslakói ily természeti viszonyok között, a vadászat és halászat mellett, a pásztorkodásra voltak utalva s csak közvetlen környezetükben folyt a kapás talajmunkálat. Honfoglaló őseink, akik a földművelés felé hajló állattenyésztő-, halász- és vadásznép volt, nagyon könnyen beleilleszkedhetett az új haza miliójébe. Földmí-

veléssel maguk kevéssé foglalkoztak, hanem az itt talált és meghódított gyér lakossággal műveltették a földet. Az őslakosság — a történelmi nyomok szerint — az Alföld egyes száraz területein földműveléssel, különösebben a gabonatermeléssel már a neolit időszaktól kezdve foglalkozott. A rendszeresebb földművelést az Alföldön a Szent István és utódai által alapított kolostorok szerzetesei terjesztették a magyarság körében, ami két századon át szépen haladt. A szerzetesek egyik feladata volt az erdőírtás is, mert az Alföld XI. és XII. századbeli gyér lakossága mellett a terjedelmes erdőségek még valóságos akadályait tették a mezőgazdaság, különösen a földművelés terjedésének.¹ A földművelés és állattenyésztés térfoglalásának egyenes folyománya volt az erdőségek pusztulása. Az ember nemcsak vágta, de égette is az erdőt; az évszázadokon át kizárólagosan legeltetéssel fenntartott, kiterjesztett állattenyésztés az erdők rovására tágította a legelőterületeket, a legelő állat pedig megakadályozta az erdő természetes felújulását. A földművelés meg kereste a bőventermő erdőtalajt. Így az erdőségek helyét hovatovább szántóföldek és legelőterületek foglalták el, úgy hogy az Árpádok korából eredő feljegyzések szerint egyes helyeken már védekezni kezdtek az erdőségek szertelen pusztításai ellen.

A mezőgazdaság eme terjedését egyidőre megakasztotta a mongoldulás. A lakosság egy része az erdőségek tisztásain s az ingoványokban keresett menedéket. A mongolok elvonulása után, újból való betörésük iránti, évekre terjedő félelem a még megmaradt lakosság foglalkozását egyidőre, egyoldalúlag az állattenyésztés felé terelte. Földet alig művelt, mert nem tudta, hogy ki aratja le a termést s az állattenyésztésben, illetve állatállományában látta, menekülés esetére, a megmenthető, elhajtatható, egyedüli vagyonát. Csak a XIV. században kezd a földművelés ismét tágabb teret nyerni. De emellett az

¹ WENZEL G., *Magyarország mezőgazdaságának története.* — Budapest 1887, 206. és 318. l

állattenyésztés mérve is századról-századra fokozódott. Az állattenyésztés és az állatkereskedelem a XV. században már számottevő fejlődésnek indult s legmagasabb fokát a XVI. században és a XVII. század első felében érte el. A dús füvelők csak úgy ontották a takarmányt, a jobb füvű helyeken népes gulya, ménes legelt, a szárazabb helyeket juhnyájak szállották meg; a pocsogós, zsombékos helyek, sarak, fenekek a kondának jutottak. Az állattenyésztés ily Eldorádóját a sok vízjárta hely tette lehetővé. Nem is bánták a sok vizet, inkább a szárazságot kifogásolták. A víztől nehezebben hozzáférhető, mocsarak közt elnyúló, terjedelmes legelőkön télen-nyáron állandóan künn élt a rideg ménes, a rideg gulya, a rideg juhnyáj és a rideg konda, rideg pásztoraikkal s ezek komondoraival és kuvaszaival együtt. A könnyebben megközelíthető helyeket a szelíd ménes, gulya és konda legelte tavasztól őszig, amikor hazaosztották őket; csak a községek közelében elnyúló legelőre hajtott ki, — mint napjainkban is — reggelenként a csordás és csürhész, hogy estére hazaressze a nyáját. Ezen tágaskörű állattenyésztésnek jóidőre a török iga vetett véget.

A törökök kiveretése után meglehetősen letarolt volt az Alföld, különösen a Duna-Tisza közén. Az akkorig még megmaradt alföldi erdők jórésze a török uralom alatt s különösen az ezt megszüntető, tizenhat évre terjedő felmentő harcokban pusztult el.¹ A török uralom megszűnte után is az egészen külterjesen tartott állattenyésztés tette az Alföldön a gyér lakosság főfoglalkozását. A földművelés lassabban fejlődött, mert vagy nem volt aki a talajt művelje, — hiszen még az 1720. évi összeírás szerint is az egész ország lakossága, Erdélyvel együtt, csak két és fél millió lelket tett ki — a kezdetleges és nedves időben sáros-vizes, szárazságban meg göröngyös utakon nem tudták a termény feleslegét megszerezni szállítani, ezért csak akkora földet szántottak-vetettek, amennyi a maguk és tágabb környezetük szükségle-

¹ KAN K., *A magyar Alföld*. — Budapest, 1927, 54. l.

tét minden nagyobb befektetés nélkül megtermette. Állatállományuk szaporulatát az országon keresztülvonuló széles marhahajtó utakon külföldre hajtották s az állatkivitel (vágó szarvasmarha, juh és sertés) volt a főjövedelmük. A rideg gulyák és egyéb rideg állataik voltak a főkincseik.

Még egy-két század előtt is annyi volt az Alföldön a nádas mocsár és benne rengeteg vízi szárnyas, meg a nádas négy lábú ragadozói: a róka, vidra és a nádifarkas és nedves esztendőben igen sok helyen olyan volt a táj, hogy egyik községből a másikba, sokszor 20—30 km-nyi utakon is, csak csónakkal tudtak közlekedni; ilyenkor még vásárokra is csónakon jártak, sőt halottaikat is csónakon szállították a temetőbe.

A nyugalmasabb idők beálltával és az utak lassú javultával terjedt csak fokozottabban a földművelés, még pedig az állattenyésztés és az erdők rovására. A jó termőföld nyerése végett még mindig irtották az erdők maradványait, elvezették a lápok vizeit és a szabadon kalandozó folyókat gátak közé szorították, hogy a termőföldet ármentesítsék. A XVIII. század közepe táján kezdték meg a mocsarak rendszeres lecsapolását és a folyók szabályozását a Temes és Béga mentén elnyúlt mocsaraknak a Béga-csatorna elkészítése útján történt ármentesítésével, melyet csakhamar az Alibunári-mocsár vizét elvezető csatorna megépítése (1759) követett. De tágabbkörű munkát e téren csak a XIX. század teremtett. Ekkor már szinte évről-évre fogyott az állóvizek száma és megfogyatkozott az ingoványok rejtelmes világa. A XIX. század végére a legtöbb nádas rétséget kiszárították. Az utolsó 70 év alatt, a hivatalos statisztikai adatok szerint, több mint egy millió kataszt. holdnyi területet ármentesítettek. A rideg nyájak, rideg pásztoraikkal együtt, jóformán eltűntek. Az eke a lápokhoz mind közelebb férközött és a műszaki munkálatok a kiszáríthatatlannak hitt fenekeket is megnyitották az eke munkájának. A kiszárított területekből vált a kövér televényföld és a tőzegtalaj, a fenekekből származtak a szíkes puszták. Ez a vízrajzi átalakulás, az

erdőirtásokkal kapcsolatosan, a felismerhetetlenségig megváltoztatta az Alföld természeti képét és teljesen átalakította ezen területek állat- és növényvilágát is. Ahol alig két-három emberöltő előtt még tengernyi náderdők zizegtek és mesés labirintjaikban csónakkal járt halász, vadász: ott ma öserejű termőföld érleli a kalászt és a nagy nádasok zizegését a búza rengése váltotta fel, vagy pedig végeláthatatlan kukoricások, repcetáblák, vagy kétembernyi magasságú kendert termő szántóföldek nyúlnak el s ott a vízimadarak ezrei helyett fogoly, túzok és pacsirta fészkel. A Sárrétről pl. 1858-ban még az, írták,¹ hogy ez „a vízivadászatnak oly kifogyhatatlan fészke, amelyhez hasonlót széles e hazában nem ismerek, de aminél nagyobbbszerűt képzelni nem is tudok.” És ma a Sárrétnek csak a neve maradt meg, ez is jobbára csak régi térképeken. Östermészeti vonásai eltűntek, szinte megörökítenül. A kiszáritás lőn megpecsételt sorsa Alföldünk minden nagyobb nádas rétségének, ez a legnagyobbak közül úgyszólván utolsónak maradt Ecsedi-lápnak is.

Az Ecsedi-láp östermészeti poézise a XIX. század utolsó két esztendejével szűnt meg; helyébe az emberi tudás és szorgalom a kiszáritott terület mezőgazdasági kihasználásának prózáját tette.

Jóllehet oly aránylag kis terület természeti viszonyait, mint az Alföld, tágasabb területek klímabeli sajátosságai irányítják, mégsem hagyhatjuk az erdőségek elpusztítását és a vizes területek kiszáritását az Alföld levegőnedvesség-tartalmának megváltozása tekintetében figyelmen kívül, mert az erdőségek talajának nedvességéből, a lombzat elpárologtatásából és a mocsarak víztükreiről eredő nagyobb páratartalom s az azokról sokszor még nyári estén is felszálló ködök a mai pusztákénál mégis csak nyirkosabbá tették az Alföld levegőjét. Így az erdőségek elpusztulása és a vizes területek kiszáritása arányában, a szabadabban száguldó szelek szárítóhatásának jobban ki-

¹ HAVAS SÁNDOR, *Vízivadászat a Sárréten*. — Vadász- és Versenylap, 1858, II. évf.

tett Alföldön fokról-fokra csappannia kellett a levegő víztartalmának s lassankint, egy-két ezredév alatt, a mai aszályosságra hajlamos, száraz klíma lőn ott uralkodóvá. A steppeszerűvé vált, száraz területeket részint a pleisztocénből megmaradt, részint később Európa délnyugati és részben nyugati síkságairól beszármazott pusztai növényzet lepte el.¹

A költőktől többszörösen megénekelt alföldi puszta a természet alkotta növényi s különösen az erdei vegetáció elpusztításának és a talaj nedvessége eltávolításának következménye. Az alföldi puszta tehát, amint RAPAICS² találóan mondja, „nem geológiai, természeti formáció, hanem történelmi átalakulása a természeti állapotnak, mely egy előbbi kultúra megsemmisülésének eredménye.”

A délibábos alföldi pusztát devastáció szülte.

¹ TUZSON J., *Magyarország fejlődéstörténeti növényföldrajzának főbb vonásai.* — Akad. Math. és Természettud. Értesítő, XXIX, 1911, 588. l.

² RAPAICS R., *A debreceni homokterület növényzeti viszonyai.* — Erdészeti Kísérletek, XVIII, 1916, 152. l.

I.

AZ ECSEDI-LÁP ÉS KÖRNYÉKE.

A láp földrajzi helyzete és terjedtsége.

Az Ecsedi-láp Szatmár vármegyében, a Szamos folyó feltöltött melléke és a Nyírség homokkal vastagon borított löszplatója között, észak-déli irányban Nagykosordtól Domahida és Szamosdob vidékéig nyúlt el és az Alföldnek a szomszédos területektől eltérő, nagyon sajátos vidékét alkotta. Ameddig a szem ellát, végtelen itt a róna; az egykori lápon a szemhatárig elnyúló nádasok és más üdezöld vízinövényzet rengetege terült el a szemlélő előtt, széllel a háborgó tengert utánozva és csak a lápi erdőfoltok, vagy egy-egy láponkívüli fű-, vagy nyárfasor szakította meg a szemhatár kerekességét, meg a nagybánya-vidéki hegység sötétebb kékbe vesző sora, amint a szemhatár alján éles metszésű vonalaival válik ki a levegőég világos kékjéből. Csak a víz gyorsabb levezetésére készített kisebb-nagyobb, de többé-kevésbbé eliszaposodott, nád és más vízifű felverte lápi vízlevezető árkolások és a lápjáró ember szövevényes hajócsapásai mutatták e darab őstermészetben az ember kezenyomát; egyúttal ezek voltak azok a lápi közlekedőutak, amelyeken a lápjáró ember, vagy ennek kalauzolásával más is, a lápba hatolhatott.

A láp alakja, a délkeletről északnyugati irányban folyt Kraszna két oldalán elterülő ellipszishez hasonlítható. A XIX. század első felében még összefüggő terület volt az egész, de később, különösen az 1863-iki nagy szá-

razság óta, az ecsedi határnak a Tyukodi-vájás felé eső részéről a nádas kiszorult és helyét sásos és füves kaszáló és legelő foglalta el. Így a láp két darabra különült, a kisebb rész, az *Ecsedi-tó lápjja*, Nagyecsed és Nagykocsord között, a nagyobb rész, a *Nagy-láp*, Nagyecsedtől délre terült el.

A láp tulajdonképpeni területe 50.000 kataszt. holdat fogott be, amelyet rendszeren víz borított; a többi, mintegy 20.000 kataszt. hold, árteret alkotott; ez csak magasabb vízálláskor úszott. A Kraszna egész árvízterülete természetesen sokkal terjedelmesebb volt, 130.000—140.000 kataszt. holdra rúgott. Hogy régebben mekkora volt e vízország; az a nagyon eltérő feljegyzésekből meg nem állapítható. Lehet, hogy a láp terjedelme idők folytán változott, de valószínűbb, hogy az egyes becsléseket, vagy felméréseket különböző vízállások idején tették. Ezért a régi adatokat csak hozzávetőlegeseknek tekinthetjük. Így MIKOVINYI SAMUEL 1730-ban a hosszát 7 mértföldnek (58.5 km.), szélességét 4 mértföldnek (33.5 km.) jelezte.¹ BORSITZKY PÁL 1780-ban a láp területét 6.58 négyzetmértföldre (63.000 kataszt. hold) becsülte és térképezte.² VALYI ANDRÁS szerint³ a hossza 7.5 (62.5 km.), a szélessége 2 mértföld (16.7 km.), SZIRMAY ANTAL⁴ a területét 4 négyzetmértföldnek (38.000 kataszt. hold) mondja. FÉNYES ELEK⁵ Domahidától kezdve Szamosszegig a hosszát 4 mértföldre (33.5 km.), a szélességét 1—1.5 mértföldre (8—12.5 km.) teszi; az a véleménye, hogy régebben kisebb lehetett, mert több helységnek, amelyek körében állottak, ma már híre alig van. Ezzel szemben régi feljegyzések azt is feltételezik, hogy emberi beavatkozás, az ecsedi vár biztonságára mesterségesen is nagyobbította volna.⁶ HUNFALVY

¹ I. SZIRMAY A. *Szatmár vármegye fekvése, története és polgári esmérete*. — Buda, 1809—10, I. 21. l.

² I. *Magyarország vármegyéi és városai. Szatmár vármegye*, 26. l.

³ VALYI A., *Magyarországnak leírása*. Buda, 1796.

⁴ SZIRMAY, id. h. I. 21. l.

⁵ FÉNYES E. *Magyarország leírása*. Pest, 1847, II. 397. l.

⁶ MAGDA PÁL. *Magyarországnak és a határőrző katonaság vidékének legujabb statisztikai és geographiai leírása*. — Pest, 1818, 439. l.

JANOS¹ vélekedése szerint lehet, hogy csak a XVIII. században terjeszkedett annyira, hogy hossza 30—40, szélessége 7—10 km.-t tett.

A láp keletkezése.

Az Ecsedi-láp keletkezésének magyarázata visszavezet még a történelemelőtti időkben képződött oly felszíni horpadáshoz, amely az Alföldön még napjainkban is jelentkező tektonikus mozgások folyománya. Az ezen horpadásban tanyát vert vízinövényzetnek évezredek során víz alá merült, elhalt részei oly átszenesedési folyamaton estek át, amelynek eredménye az a 0'5—2 m vastag egyenmű, de finom homokkal kevert tőzegréteg, amely a terület altalajának kék és sárga agyagrétegét borítja s amely a terület horpadásjellegét lassankint megszüntette. A Szamos törmelékkúpja és a Nyírség futóhomokkal vastagon elborított és élesen határolt löszplatója közé eső, km.-enkint alig 12—13 cm esésű és mintegy 50.000 kataszt. holdra becsülhető eme síkság aránylag még így is mélynek maradt.² A Szilágymegye déli részén, a Réz- és Meszes-hegység összeszőgelése táján eredő kis hegyi folyó, a Kraszna — a lápszéli lakók nyelvén Karaszna, — amely lejtős útján eléggé rendes mederben folyik, útja eme közbeeső, aránylag mély térszínén, a csekély esés folytán szinte meder nélkül szétterült. De nemcsak a Kraszna vize, hanem a Sópatak vizével bővült Homoródvíz, továbbá a Balkányfolyás és a nyíri vizek is gyarapították a szétterült víztömeget, amelyet kissé odább északra, a Szamos és Tisza egyesült törmelékkúpja és a Nyírség platója között nagyon megsűkülő térszínén, a Kraszname-der oly lassan vezetett Olcsvánál a Szamosba, hogy rendszerint egyik árvíz ott találta az előző maradványát, vagyis a mocsárság állandóvá vált. Ha a Szamos vízállása

¹ HUNFALVY J., *Egyetemes földrajz.* — Budapest, 1886, II. 205. l.

² CHOLNOKY J., *Az Alföld felszíne.* — Földrajzi Közlemények, XXXVIII, 1910, 429. l.

magasabb volt a Krasznáénál, akkor megakadályozta a Kraszna vizének belétódulását, sőt a Szamos vize a Krasznát vissza is szorította; a Krasznában, meg a láp vízerein, vájásain a víz ilyenkor visszafelé, felfelé folyt. A Szamos visszatörlődő vize a nagyecsed-i és nagykocsordi kaszálókat szokta elborítani, de a nagyecsed-i és tyukodi lápi erdőkbe már nem hatolt fel. Ha pedig a Szamos és a Kraszna egyszerre áradt, úgy tenger lett az egész terület.

A láp a magyar történelemben.

A honfoglaló magyarok ANONYMUS elbeszélése szerint az Ecsedi-lápon már várat építettek. Nevezett író a magyar vezérek történetéről szóló könyvének XXI. fejezetében azt mondja,¹ hogy Tass vezér azon a helyen, amelynek most *Sárvár* a neve, igen erős földvárat készített, amelyet előbb *Tassvárnak*, utóbb *Sárvárnak* neveztek.

Sárvár Nagyecsed község határában, bent a lápban levő hosszúkas emelkedésen feküdt. A XIV. század első felében rajta volt Sárvár monostora. Létezését okiratok támogatják; monostorának kegyúri joga fölött a *Báthoryak* a *Várdaikkal* sokáig perben állottak.² Elpusztulásáról nincs adalékunk. SZIRMAY megemlékezése szerint³ az 1794-iki nagyon száraz esztendőben alapfalai kimeredeztek a megapadt vízből. A láp utolsó évtizedeiben a leg szebb tengerivetés-táblát láttam rajta. A szántással felforgatott téglák, faragott kövek és márvány oszlopfejek beszédes tanúi az itteni egykori életnek.

A középkorban a börtvelyi *Vársziget* őrhely volt.

Az Ecsedi-láp történelmileg is legnevezetesebb pontjául az *Ecsedi-várat* ismerjük. Eredetét úgy adja elő a

¹ „... et venerunt versus fluvium Zomus ad illum locum, qui nunc dicitur *Saruuar* et in eodem loco infra paludes, Thosu, pater Lelu, congregare multitudine populi, fossatam magnam fecit, et castrum munitissimum de terra construxit, quod primo castrum Thosu nominatum fuit, nunc vero *Saruuar* vocatur”

² *Gróf Károlyi-család oklevéltára.* — Budapest, 1883, I. 321. l.

³ SZIRMAY, id. h. I. 22. l.

történelem, hogy *Róbert Károly* király 1334-ben a Guth-Keled nemzetségbeli András fiainak adott engedélyt, sőt szoros meghagyást, hogy az ecsedi réteken minél erősebb kő-, vagy favárat építsenek. E vár a láp egyik szigetszerű emelkedésén, Ecsed község közelében, mint vízivár épült meg, „melyet nem hogy a pártütők ivadéakai megvehették volna, de idővel még a gyakorlottabb várvívók is sikertelenül ostromlottak és pedig maguk a várat kerítő mocsárok, vagyis az Ecsedi-láp miatt.”¹ *Báthory András* 1492-ben megerősítette és ez időtől kezdve Szatmár megye egyik legfontosabb erőssége volt. A *Báthory*-család kihalta után a vár, a hozzátartozó uradalmakkal együtt, 1621-ben, királyi adományként *Bethlen Gáborra* szállott, aki még ugyanaz évben a hatalmába jutott szent koronát Ecsed várába hozatta és itt őriztette.² *Bethlen Gábor* magvaszakadtával *I. Rákóczy György* erdélyi fejedelem kapta birtokul, aki 1648-ban ismét megerősítette. Érdekes, hogy Ecsed várában raktározták el a *Rákóczy* által az oláhságnak a református vallásra térítése céljából oláh nyelvre fordíttatott és saját költségén kiadott Szent-Írás példányainak bizonyos készletét, amelyeket félszázados heverés után egy 1690 október 5-iki jószágkormányzói rendelettel adtak el.³ *EVLIA CSELEBI* török történetíró, aki a pusztító törökkel ez időtájt járta Magyarországot, miután Nagykároly várát ekként jellemzi: „A vár síkon fekvő, magaslat nélküli kicsiny, erős épületű kővár, építése szilárd és árka nagyon mély,” elmondja, hogy „Innen elindulva, 8 óra alatt *Ecsetvár* várához érkeztünk. Ez is az erdélyi királyok alá tartozik, de az átkozott *Rákóczy* igen sok katonával megtöltötte, azért meg nem hódolt. A Szamos folyóhoz közel, fellegvár nélküli erős vár. A tó közepén tojás, vagy fehér teknősbéka gyanánt fekvő hasonlíthatatlan vár. Szép templomai vannak és magas palotái láthatók valának, de sem kerületéről, sem alakjá-

¹ WALTHER LÁSZLÓ, *Porcshalma és az Ecsedi-tó*. — Tudománytár IX, 1836, 154. l.

² *Gróf Károlyi-család oklevéltára*. — Budapest, 1883, I. 66. l.

³ Századok. V, 1871, 718. l.

ról, sem arról, hogy hány kapuja van, nincs tudomásom, mivel az ágyúzás miatt lehetetlen volt megközelíteni.¹ Bástyáinak mindegyike oly hatalmas volt, hogy kőből épült lakó- és raktárhelyiségeket foglalt magában. A bástyák erős cölöpökön állottak. Hogy télen megközelíthető ne legyen, a jeget körülötte folyton vágták, nyáron pedig a vízinövényeket irtották, nehogy azok védelme alatt a várat megközelíthessék.² A vár 1669-iki leltárában az utókorra maradt az összes termék és melléképületek berendezésének leírása és leltára.³ Fennmaradt a vár XVII. századbéli képe is.⁴ Amikor *II. Rákóczi Ferenc* 1701-ben a szabadságharcot megindította, a németek a várat lerombolták.⁵ A kurucok 1705-ben újra építették és az építkezéshez a fejedelemnek az egri táborból 1705. május 22-én kelt rendelete folytán Kassáról egy kőművespallér, öt kőműves és öt téglavető, Eperjesről ugyanennyi, Késmárkról hat kőműves és két téglavető, végül Bártfáról négy kőműves és két téglavető érkezett Ecsed várába.⁶ A vár építkezését még 1707-ben is folytatták, mert ugyanezen, névszerint is felsorolt kőműveseknek újból való leküldése végett intézkedtek azzal, ha közülük valamelyik netalán a munkácsi, vagy ungvári erődítéseken dolgoznék, ezek helyett mások küldendők.⁷ A várban ezidőtájt hadifoglyokat őriztek. A szabadságharc letörése után, 1718 táján a várat felrobbantották. Később hatalmas köveinek nagyrészt építőanyagul széthordták; e vár köveiből épült egyebek között a nyírbátori minoritatemplom is. Már 1730-ban teljesen pusztá volt a vár helye. A község szélén álló ref. templom mögött még láthatók az egykori vár dombjai. Egy része ma a nagyecsediek temetője.

¹ *Evlia Cselebi török világutazó magyarországi utazásai 1660 – 1664.* Ford. *Kardoson Imre.* — Budapest, 1904, I. 95–96. l.

² *1. A magyar honfoglalás kútfői.* — Budapest, 1900, 124. l.

³ *Magyarország vármegyéi és városai, Szatmár vármegye.* 463. l.

⁴ Megvan az Országos Képtárban; közölte az *Almanach von Ungarn auf das Jahr 1778*, Wien, 326. l.; az *Ungarisches Magazin*, Pressburg II. 1782, 326. l.; Szirmay fentebb idézett művének mindkét kötetében; a *Vasárnapi Ujság* 1858. 30. sz.; Magyarország Vármegyéi és Városai c. mű Szatmár vármegyét tárgyaló kötetének 438. lapján.

⁵ *Gróf Károlyi-család oklevéltára.* — Budapest, 1883. I. 321. l.

⁶ Századok, VI. 1872, 586 l.

⁷ Századok, VI. 1872, 590. l.

A lápszéli községek településviszonyai.

Az Ecsedi-láp vízvilágának partjain és szigetein napvilágra került kő- és bronzkori eszközök tanúsága szerint ott, mint előbb is említettük, már a történelemelőtti időkben voltak emberi telepek, kétségen kívül első sorban halászkodó és a láp gazdag vízimadárvilágából élő emberek telepei. A későbbi településeket előmozdították a halászat és állattenyésztés természetes feltételei, utóbb a földművelésé is. A település mindenkor a víz szintje szerint igazodott, vagyis a lápszélek többé-kevésbé árvízmentes területei szabták meg a települések térbeli elhelyezkedését. Idők folytán az árvizek miatt nem egy község eltűnt, vagy lakosai alkalmasabb helyre települtek át.

Fennállása utolsó évtizedeiben az Ecsedi-láp vízorzága 17 lápszéli község határterületének kisebb-nagyobb részét ülte meg.

A láp déli részénél települt *Domahida* község határterületének fele nádas, negyedrésze nyáron rendszerint vizét vesztett kaszáló és legelő s csak negyedrésze volt szántóföld. Határa északon a nádasbeli *Szilfáshalomig* terjedt, ahol a kaplonyi, domahidi és csengerbagosi határok csúcsban találkoznak és érintik a csengerújfalusi határ vonalát. A község betelepült területének tengerszínfeletti magassága 118—119 m, vagyis a lápvíz átlagosan 110—112 m tszf. magasságát 6—7 m-rel múlta felül s így, mint árvizektől nem háborgatott lápszéli terület, a bronzkori leletek tanúsága szerint, már ősidőktől kezdve lakott hely volt. Lakossága hajdan színmagyar, ma 40%-ban oláh. Régebben *Domán* földesúrról, aki a Krasznán hidat épített, melyet később vámszedési joggal kapcsoltak, Dománhida volt a neve.¹ Okiratok már 1332-ből említik.

Kismajtény község területének több mint fele a Balkányviz, Homoródpatak és Kraszna öntözte nádas és sásos terület volt, amely közvetlenül csatlakozott az Ecsedi-láppal. A határ többi része szántó és legelő. Régi község,

¹ SZIRMAY, id. m. II. köt. 44. l.

1417-ből okiratok említik. De ez a régi Kismajtény eltűnt, mert 1723-ban a határ emelkedettebb helyén újból települt. Minthogy az árvizek a lakosságnak még itt is gyakori alkalmatlanságot okoztak, 1884—1886-ban a határnak 10 m-rel magasabb pontján, a *Messzelátó-dombon* kezdett újból települni *Ujkismajtény* néven, ahová rövidesen az egész község át is települt, amint ezt az 1887. évben kiadott 1:75000 méretű katonai térképnek a m. k. állami térképészeti intézet által 1917-ben helyesbített, új kiadású lapja is mutatja, amelyen a községnek előbbi helyén már nyoma sincs, a Messzelátódomb pedig egészen betelepült. Lakosai magyarok és oláhok.

Lápszélbe települt *Csengerbagos* is, amely 120 m tszf. magassága alapján már a történelemelőtti időkben is lakott hely. Határterületének egy-egy harmada nádas, nyáron száraz, egyébkor vízjárta kaszáló-legelő, továbbá szántóföld volt. A határterületnek nyugati része a nagy nádasban hosszú, hegyes háromszögalakban terjedt a *Szilfáshalomig*. Okiratok már 1332-ből említik. A XVIII. század elején kóbor hadak elpusztították. Régente magyar község volt, de 1731-ben Bagossy László földesúr oláhokat telepített ide. Ma magyar-oláh község.

Csengerujfalu régi lakott helyen a lápszélbe települt község. Határterülete mélyen benyúlt a láp nádasába s a régi Kraszna medrénél végződött; a határnak több mint a fele nádas és többé-kevésbé vizes kaszáló, szántóföldje kevés volt. Okiratok már 1383-ból említik. A község belterülete csak 116 m tszf. magasságú; így eshetett meg, hogy az 1855-iki nagy árvíz, néhány épén maradt ház kivételével elpusztította. Lakosainak fele református ősi magyar, a többi elmagyarosodott gör. kath. oláh.

Ura község határa túlnyomólag nádas láp volt, amely csaknem a régi Kraszna medréig nyúlt a láp szívébe, kisebb részben volt zsombékosa és nyáron kiszáradó sásos legelő-kaszálója s csak a község belterülete körül némi szántóföldje. Nevét 1374-ben Wra alakban írták. Régente a láphoz közelebb feküdt, de ezt a XVIII. század elején az árvíz elpusztította. Határát 1742-től, majd

nem 1800-ig, nem lakta senki, míg később a határterület kissé emelkedettebb (116 m), mai területén ref. magyarokkal újra települt, ezt a települést azonban az 1855-iki nagy árviz egészen elvitte s azután újból épült.

Tyukod lápi község határának 116 m tszf. magasságú emelkedésén települt. Ref. magyarok lakják. Ennek volt egyik legnagyobb nádas lápi területe, amely a régi Krasznameder tájáig terjedt a láp közepébe. Ezt a rengeteg nádast égererdők, ingóláp-kaszálók és szilárd kaszálóterületek tették változatossá, a község felé pedig sásos-pocso-gós kaszálók és legelők szegélyezték. Szántóföldjei csak a község belterületétől északra és keletre feküdtek. Régi település; a bronzkori leletek tanúsága szerint a történelem előtti időkben is lakott hely volt; 1219-ből már okirat említi. Régente két községként szerepelt: Tyukod (Thy-kud vagy Thykwkd) és Egyedkuttya vagy Eke-Tyukod (Etety-Kudya). Utóbbi lakosait 1397-ben Porcsalmára telepitették. Határában volt hajdan Bűrgezd (Bylygezd) és Jánosi községek. Amaz 1546-ban még népes község, a XVII. században pusztult el, amikor lakói Tyukodra költöztek, annak északi uccáját építve meg, amelyet ma is bürögzdinek hívnak;¹ utóbbit árviz pusztította el, lakói szintén Tyukodra költöztek.

Porcsalma belterülete határának legmagasabb (114 m) pontján települt 1388-ban. Határterülete északon egy darabon a Szamosig terjed; régebben a határnak majdnem a fele, utóbb mintegy harmada nádas láp, a többi — némi pocso-gós kaszáló leszámításával — szántóföld. A XVIII. században Szaplanczay Kristóf oláhokat és ruténeket telepített ide, de ma már a község egészen magyar.

Ökörítő szamosparti község; a láp községei közé az sorolja, hogy határterülete délnyugati részének nádasai és sásos kaszálói az Ecsedi-láp tartozékai voltak. Tisztán magyar község. Régebben Ukuritow (1315), Ewkeritho (1345), Okerytho (1458) és Vkerytho nevekkkel írták.² A

¹ I. SZIRMAY, id. h. II. 126. l. — *Szatmár vármegye*. 161. l.

² CSÁNKI D., *Magyarország történelmi földrajza*, Budapest, 1890. I. 482. l.

határában levő Mácsa tanya 1399-ig önálló község, de ekkor lakosait Győrtelekre és Kocsordra telepítették át.¹

Győrtelek szintén szamosparti község. Határterülete déli harmadával belenyúlt az Ecsedi-láp itt leginkább sásos-pocsogós, de helyenkint nádas rétségébe. Északi kétharmada szántóföld. Régi magyar község; 1335-ről már okiratok említik. Gertheleke, Geregteleke (1452), Gergthelek (1477) a régi nevei². Az 1717-iki tatárdúlás elpusztította. Sokat szenvedett a Szamos gyakori árvizeitől.

Kocsord mocsárterületen szigetként fekvő, 114 m. tszf. magasságú helyen épült régi magyar község. Már 1272-iki okirat említi Kuchurd néven. A község belterületétől délre fekvő határrész 4 m-el mélyebben fekszik a községnél, a mely régebben nádas mocsárság s az Ecsedi-láp északnyugati sarkát tette; égererdő is volt rajta. A XIX. század közepe táján az erdőt kiirtották és később a területet árkolásokkal annyira ármentesítették, hogy a láp utolsó évtizedeiben már csak a határ déli széle mentén maradt nyáron kiszáradó, pocsogós kaszálóterülete.

Nyírcsaholy, bár a Nyírség homokján fekszik, mégis mivel határterületének keleti harmadrészére a nyíriplató alján elnyúló Ecsedi-láp nádasaival és vizes kaszálóterületeivel ráterjedt, a lápszéli községek sorába tartozik. A községet már 1277-től okiratok említik. A dúló hadak 1605-ben teljesen elpusztították és ez időtől 1814-ig, a mely időtájban felvidéki tótokat telepítettek ide, pusztá hely volt. Ma már teljesen magyar község.

Nagyecsed a határában felszínre került kő- és bronzkori leletek tanúsága szerint őskori település helye. Régi okiratok már 1217-ből említik. Várának a XVI. században, mint erősségnek, fontos szerepe volt az erdélyi fejedelmek és a magyar királyok közötti harcokban. Ma fejlődő magyar község. Határterületének több mint a felét a láp fekdte meg; ez a lápi terület két tagban nyúlt el; északi része az *Ecsedi-tó lápjja*, déli része a »*Nagy-láp*« egyik

¹ SZIRMAY, id. m. II. 122. l.

² CSÁNKI, id. m. I. 475. l.

darabját alkotta. A határ nyugati része felhatol a nyíri homokplatóra, a község belterülete azonban vagy 5 m-el alantabb, a láp szélébe épült. Határában volt Szentmárton hajdan népes község; ezt okiratok 1357-ből említik; eltűnésére nincs történeti adat.

Mérk nyírségi község, mely a homokos plató peremén, a láp átlagos vízszínénél 10 m-el magasabban fekszik. A község határterületének fele nyíri homok, másik fele nádas láp; a nyíri homokon terjedelmes uradalmi tölgyesek. Régi okiratok 1431-ből említik. Hajdan ref. magyarok és g. kath. rutének lakták, de 1773 körül a Károlyiak svábokat telepítettek ide, a kik jóformán mind megmagyarosodtak.

Vállaj is nyírségi község; ennek volt a lápszéli községek közül a legkisebb lápi területe, csak határterületének északkeleti csücskét ülte meg a láp nádas. Régebben (1431) Walay-nak írták. A Károlyiak 1711-ben a község régi magyar lakosságát Börvelybe költöztették át, helyükbe svábokat telepítettek. Ma már úgyszólván mind megmagyarosodtak.

Börvely (régí néven Berwe, Berwey, Berwely) a láp közepes vízmagassága fölé 8—10 m-re emelkedő, lápban nyúló szinten épült község; a határában lelt kő- és bronzkori leletek bizonyága szerint már őskori lakott hely volt. A szatmári békét megelőző harcok alatt elpusztult, de 1785. táján háromszékmegyei székelyek telepedtek ide, onnan származó s itt megválasztott papjuk hívására.

Kálmánd (régí nevén: Kamyn (1392), Kamand (1425), Kalmand (1427), Kámánd) árvízmentes helyen épült régi község. Határterületének harmadát tevő északkeleti része, a régi Krasznamederig terjedőleg, láp, leginkább nádas és kevesebb pocsogós kaszáló; a többi szántóföld, némi erdő és szőlőskert. A Károlyiak 1748 körül a ref. magyar régi lakosságot Börvelybe telepítették át s a helyet kath. svábokkal népesítették be, akik félig-meddig megmagyarosodtak.

Kaplony árvízmentes területen épült, és a bronzkori leletek bizonyítékai szerint régi település; határterületének fele nádas és vizes kaszáló; a nádas része mélyen

benyúlt a lápba és túlterjedt a régi Krasznamedren is. Másik fele szántó és legelő. Régi nevei: Kupolon (1212), Coplon és Kaplyon. Magyar lakossága a XVIII. században megfogyott; ezek pótlására a Károlyiak svábokat telepítettek ide, akik azóta megmagyarosodtak.

Lápszigetek.

A vízborította lápterület talaja nem volt teljesen sík, hanem helyenkint állandóan a vízszín fölé emelkedő szigetek, a vízszint megközelítő háta, amelyek csak magas vízálláskor úsztak és ezekkel ellentétben kerekded, 3–5 m mélységig aláhajló fenekek tették változatossá. E szigetek és háta részint a nyírségi dombok végső felbukkanásai, részint az elmosott diluviumi agyagtakaró megmaradt rögei. A lápszigetek a láp déli és nyugati részein sorakoztak, csak 2–3 m-el emelkedve az átlagos vízszín fölé, ami már magában elegendő volt ahhoz, hogy a terület állandóan árvízmentes maradjon; de távolabbról, a magas vízinövényzettől takarva, szembe nem tűntek. Mint agyag-, vagy homoktalajokat szántónak, kaszálónak vagy legelőnek használták.

Legnagyobb volt közöttük a *Sárvár* (a régi irások szerint, de a nép nyelvén ma is Saruvár) mintegy 4 holdnyi terjedelmű széles halma az ecsedi határ déli szélénél, közel az Ó-Kraszna-hoz, helyenkint telve téglá- és vakolatdarabokkal, itt-ott alapfalmaradványokkal, annak igazolásul, hogy itt hajdan mozgalmasabb élet honolt. Szántóföld gyanánt használták, természetesen a nagyon törmelékes részek kivételével, amelyek parlagon heverték. Leginkább tengerit természetettek rajta.

A *Remete* csekély emelkedésű, hosszúkas, kisebb domborulat a Sárvár és az Ó-Kraszna között. Szántóföldileg művelték.

A Sárvártól északra fekvő *Nagy Tábláshalom* és ennek keleti szomszédja, a *Kis Tábláshalom* kissé iszapos homokháta, mindkettő legelőterület volt, ottjártamkor egy-egy pásztorkunyhóval.

A *Vársziget* sűrű nádasban, Börvelytől keletre, ter-

jedelmes agyagtalajú lápsziget. Börvelyből mélyebbvízű, kanyargós hajóút vezetett hozzá, amely a Várszigetnél véget ért.

A *Körtvélyhalom* a börvelyi Várszigettől délkeletre, 30–40 lépés átmérőjű, jól kiemelkedő agyagsziget, melyet nádas övezett. A kálmándi és kaplonyi községi határ vágta.

A *Zöldhalom* a Körtvélyhalomtól délnyugatra, a kálmándi határban emelkedő agyagmagaslat. Északról nádas, a többi oldalról gyékényes szegélyezte.

A *Nagykerület* a Zöldhalom keleti szomszédját tevő, nyugatról keletre elnyúló, agyagtalajú füves emelkedés a kaplonyi határban, északról nádassal, egyebütt gyékénnyel övezve. Fűvét kaszálták.

A *Miklihalom* a Nagykerület északi szomszédja volt. Csekély emelkedésű területét kaszálták.

A *Téskehalom* (Tüskéshalom) a Nagykerulettől délre eső, 30–40 lépés széles, füves terület, mely mintegy 3 m-el emelkedett a normális vízállás fölé. Vadászkunyhót találtam rajta. Lápi környezete túlnyomólag keskenylevelű gyékény volt, itt-ott kákával, vagy sással, vagy mindkettővel keverve.

A láp legdélibb szigete volt a *Fürgőhalom* (Fergehalom); kisebb, 17 lépés széles, 1'5 m. magas, kerek agyag-emelkedés a kaplonyi határban. E füves legelőterületet kákával egyenletesen kevert sásos övezte.

A Téske- és Fürgőhalomtól keletre feküdt még, ugyancsak a kaplonyi határban, az *Ohajhalom* délről északra elnyúló emelkedése, melyet legelőül használtak. Gyékényes és sásos környezte.

A *Szilfáshalom* csekély emelkedése volt a lápszigetek legkeletibb tagja. Közismertté és emlegetetté az tette, hogy rajta négy község (Kaplony, Domahida, Csengerbagos és Csengerujfalu) határa találkozott.

Az uralkodó vízinövény-vegetáció területi eloszlása a lápon.

Az ingovány legkülső övét, már a pocsgós helyekkel kezdve, különféle sás (*Carex*)-fajok smaragdzöldje uralta. A sásöv szélessége a víz sekélységével tartott lépést. A láp legtöbb helyén a víz mélyültével kákával, gyékénnyel, vagy mindkettővel keveredett, vagy tiszta kákabokrosba, gyékényesbe, vagy nádasba vészett; csak kevés helyen alakult zsombékká.

A börvelyi lápon a sásost befelé mihamar mélyebb, csillogó víz váltotta fel, a hol a víztükröt embernél is magasabbra nőtt, feketéllő, kerek káka- (*Scirpus lacustris*) bokrok tarkázták nagy elterjedésben, közöttük akkora víztükröket hagyva szabadon, a melyeken a hajó¹ akadálytalanul haladhatott. Egyébként a börvelyi lápterületen a keskenylevelű gyékény (*Typha angustifolia*) uralkodott, nem annyira tisztán, hanem sással, a nagy fekete „vízi buzogány”-t termő bodnározó gyékény (*Typha latifolia*) egyes bokraival, vagy kákával keveredve, sőt a belső nádas nagy területét is a keskenylevelű gyékény tarkázta. A börvelyi határnak tiszta nádasát csak a Kraszna folyása táján láttam.

A *Typha latifolia*-t tisztán, nagyobb tömegben, az Ecsedi-lápon sehol sem láttam, egyes bokrai azonban, a sás vízfelőli szomszédja gyanánt, szórványosan mindenfelé mutatkoztak, különösen a láp déli és nyugati részén.

A kaplonyi lápon a sásmezőt a Fürgőhalom környékén káka egyenletesen tarkázta; beljebb a Teskéschalom táján a kákás sásmező már túlnyomólag a *Typha angustifolia*val keveredett és ez a növénytársulás a Zöldhalomig és a Nagykerületig nyúlt befelé; ezeken túl már keveretlen nádas (*Phragmites communis*) következett; a Körtvélyhalom már vad nádasban feküdt. A régi Krasznameder melletti Bagolyrét és az azon túli Rózsa mező talajának emelkedettebb voltára utal, hogy e helyeket, nádasbeli

¹ Az Ecsedi-lápon a csónakot a nép hajónak nevezte. Ezért dolgozatomban végig ezt a helyi elnevezést alkalmazom.

külön folt gyanánt, túlnyomólag sásos legelő-kaszáló borította; itt a víz szélét a fodros harmatkása (*Glyceria aquatica*) szegte.

A mérki lápon a sásöv keskenylevelű gyékényesbe, majd gyékénnyel kevert nádasba s ez sűrű tiszta nádasba váltott át. A határnak a lápra rúgó kis Ördögöserdő mellett elnyúló része, az úgynevezett Ördögösláp, gyékénnyel kevert nádas volt.

Az Ecsedi-tó lapjának a tó felé eső részét keskenylevelű gyékény borította, sőt ez a tavat, a közepetája kivételével, egyenletesen benőtte, de oly ritkásan, hogy hajóval akadálytalanul lehetett rajta keresztül-kasul járni.

A keleti oldalon a csengerbagosi határban a sásövet keskenylevelű gyékényes, majd a belső tiszta nádas követte.

Az urai határban a sás keskeny szegélye zsombékosba olvadt; itt volt a láp legnagyobb zsombékterülete. E zsombékformációt egyenkint álló, 70—90 cm. magas, barna, iszapos növénykorhadék-oszlopok alkották, melyek rendszerint egészen vízben állottak. Minden zsombékoszlop eredetileg egy-egy sástő, és pedig a nem tarackoló zsombéksás (*Carex stricta*) egy-egy töve elhalt részeinek oszlopszerűen felmagasodott korhadékából s az ehez keveredett iszapos részekből alakult. Minden oszlop tetejét egy-egy zsombéksástő bokra koronázta, a melynek hosszú levelei az oszlopok között csillogó vizet úgy eltakarták, hogy távolabbról e zsombékterület zöld mező képét mutatta. A zsombékoszlopok között hajóval nem lehetett járni, legelő állat sem mozoghatott közte, de az ember a régi, erősebb zsombékfejekon óvatosan lépve-ugorva tovább haladhatott; a fiatalabb zsombék lágy volt, lemállott az ember súlya alatt. A zsombékoszlopok között csillogó víz fenekét süppedő, fekete sár alkotta. Az urai zsombékterületet befelé nádas követte.

Zsombékos volt még a kaplonyi lápon, majd a határnak a régi Krasznamedren túl eső Bagolyrét, és a Rózsamező egy részén, továbbá a láp déli széléin, lénegtelen, kisebb foltokon; utóbbiak nyáron rendszerint

félíg szárazon állottak. A zsombék az Alföldnek a lecsapolásokkal eltűnő nevezetes formációja.

A tyukodi határban a széles sásöv közvetlenül nádasba váltott át, csupán a község alatt, a vájas szélén volt a kettő közé beékelődött kisebb *Typha angustifolia*-mező. A tyukodi, urai, csengerujfalusi és a csengerbagosi nádasok keveretlenek voltak, csupán a tyukodinak egyes pontjain kezdett a zsombéksás a nád rovására terjeszkedni.

A láp zártabb, a magas nádfalak között szélről védett kisebb víztükrei, leginkább elhagyott hajóutai, klasszikus termőhelyei voltak a kolokánnak (*Stratiotes aloides*), a mely helyenkint, legkiterjedtebben a bőrvelyi határban, valamint a Csicsó-láp környékén sűrűn fedte a vizet. A sulyom (*Trapa natans*) a láp déli részein, kisebb területeken, többfelé borította a vizeket; a remek tavirózsa (*Nymphaea alba*) kerek úszólevelei — legbővebben az urai nádasok vizein — sűrűn lepték a víztükröt; a mily könnyen hajoltak az elsikló hajó alá, úgy távoztával előbbi helyüket nyomban visszafoglalták. Nagy fehér virágait a láp legszebb disze gyanánt ismertük.

Az ingovány beljebb eső, legnagyobb területét a víz tükre fölé 4 m. magas szálakat nevelő, buján tenyésző, úgyszólván érintetlen vadságában díszlő, hatalmas náderdő borította. A nádas távolról sötétzöld sávként vonult a szemhatár alján, a hajnali homályban és a mikor ráereszkedett az alkonyat kékes-szürke párázata, szinte feketéllett. Széllel éppen úgy ringott, mint a kalászáthányta vetés, csakhogy a nádas ringását másféle, élesebben zizegő zene kísérte, mint a gabonáét szokta; a szél éppen úgy hajtogatta, vízre fektette, akár a sást, kákát és gyékényt, de míg a hajlós gyékénybe, sásba, káka közé vert hajót a szél tova hajtotta, mert minden száluk kitért, addig a keményebb szálú nádasba terelt hajó megrekedt, nem birt avval ott a legnagyobb szélvihar sem. A náderdön a hajót ember csak akkor hajthatta keresztül, a mikor a vízállás elég magas és a nád még fiatal volt. Egyébként a szálás nádasokba csak a vájasokon és a lápjáró emberek hajói fúrta csapásokon tudtak behatolni. A láp alacsonyabb sás-

mezein, gyékényeseiben és ritkás kákabokrosain a hajós könnyen tájékozódott, mert látta az irányt, de a négy méteres nádas elrémitő labirintus volt, minden jel nélkül, a mi benne az irányt mutatta volna. A belső nádas egyöntetűségét a hatalmas nádfalak között kanyargott régi Kraszna, melynek útját sokhelyütt a szegélyező nádfalak reáboruló szálai alagútszerűvé tették, a nádfalak közé szorított vájások keskeny vízerei, a lápjáró emberek szűk hajóutai, továbbá a nádasban rejtőző ingólápok és szilárd-talajú kaszálók, valamint a kimagasló égererdők szaggatták csak meg.

Lápi erdők.

A lápon, életének utolsó évtizedeiben, tömegesebben kétféle fás növényfaj tenyészt, a fehér fűz (*Salix alba*) és a mézgás éger (*Alnus glutinosa*). Előbbi — a lápi ember nyelvén: a tyukodi oldalon rekettye, a börvelyin rakottya — a magas náderdők között szétszórtan, egyesével, vagy néhány darabból álló csoportban, imitt-amott nőtt, de úgyszólván sehol sem haladta túl a nád magasságát, mert a telente le nem aratott nád kora tavaszi égetése folytán az ágai egyik-másik évben megpörkölődtek s így növekedésében vissza-vissza vetődött; erdővé, vagy erdőszerű facsoporttá a lápon nem erősödhetett.

A láp erdeit fennállásának utolsó évtizedeiben tisztán égerfa alkotta. A lápi égeresek olyan talajdomborodásokon állottak, a melyek csak magas vízálláskor úsztak. Ilyenkor hajóval is behatoltak a fák közé, közepes, vagy alacsony vízálláskor pedig az erdőtalaj járható volt. Az erdők alját és tisztásait nád, sás és egyéb vízifű verte fel. A lápi erdők túlnyomólag Tyukod és részben Nagyecsed községek határában terültek el. A legnagyobb égeresek a nevezett két község határának érintkező vonala táján állottak. A lápjáró emberek bemondása szerint a lápnak régente több égerese volt, de a helytelen vágási mód miatt magas vízállások alkalmával a tuskók elvakultak.

A tyukodi határ északnyugati csúcsát nagy égererdő

borította, melyet *Nagy-égernek* neveztek századokon át. Ezt a mult század nyolcvanas évei elején kezdték erősen pusztítani; a lápon jártamkor már annyira tönkre volt téve, hogy e területet az 1886. évi kiadású 1:75.000-es méretű katonai térkép már nem is jelzi erdőnek.

A Nagy-ébertől délfele, tyukodi földön, terültek el a *Farkasos-éger*ek; ezeket kisebb-nagyobb erdők sora alkotta; részeit egymástól náddal kevert sásos területek választották el. Nevük onnan eredt, hogy a régi tyukodiak sok farkaskölyket hordtak onnan haza. A Farkasos-égerék szomszédságában, két nagyobb és több kisebb tagban nyúlt el az *Ecsedi Nagy-éger*.

A *Zsíros-éger*, vagy *Kis-éger*, a tyukodi határban, a Tyukodi-vájas hosszában, ennek mindkét oldalán terült el. A letarolt erdők tuskóinak magas vízálláskor történő elvakulása megakadályozására a lápi erdőkön általában oly magas tuskókat hagytak, a mi a várható legmagasabb vízállást felülmulta; a Zsíros-égerben másfél m. magas tuskókat figyeltem meg. Tavaszi tartós, magas vízállások idején, a mikor a földön fészkelő vadrucák nem igen találtak biztonságos fészkelő helyet, ezen tuskók vízből kiálló fején költöttek.

A Zsíros-éger közelében, tőle nyugatra a kisebb, kerekded *Bujáki-éger* feküdt.

Ugyancsak a tyukodi határban a régi Krasznameder közelében volt a *Pongrácz-éger*e, ettől délkeletre a *Görce-éger*e s mindezekről délre a *Pap-éger*e, továbbá még három névtelen kisebb égeres folt.

Hogy a lápon hajdanta a nyár- és nyírfák is tenyésztek, mutatják a *Nyírfás*, *Kisnyáros* és *Nagynyáros* nevű lápi területek nevei. Ott jártamkor e fanemeket már nem találtam meg.

Ingólápok.

Az Ecsedi-láp legsajátosabb képződményei gyanánt az ingólápokat ismertük. Azokon a lápi fenekeken keletkeztek, amelyeket a víz mélysége miatt a nád nem nőhetett be, csak körülövezhette. Ezekben a fenekekben a

magas nád között egykoron kétségen kívül víztükrök csillogtak. Az avas nádat és más elszáradt növényrészt a szél tördelte és törmelékeit a nádfalak közé zárt víztükrökre is rászórta. Ott a gáz, mint úszó szemetet ide-oda terelte, összegyűjtötte; ráhordta a levegő porát, a vízi fűvek magvait, megülte az iszap és keletkezett a hullámzó vízzel remegő törmeléktakaró, mely a reátelepedett moszattól és a társuló hinártól előbb-utóbb zöldülni kezdett. Az élővízifűvek gyökerei az úszó gáz részint korhadó, részint újabb darabjaival és a szélekről befelé terjedő tarackokkal szövödni kezdett. Sok évi fokozódás, növénygenerációk egymásra következése oly erős úszó szövedéket teremtett, amely az embert is elbírta. Ez volt az ingóláp. Szemre a legszebb pázsit; üde zöldjét helyenkint hol a sárga gólyahir (*Caltha palustris*), hol a piros kakuk-mécsvirág (*Lychnis flos cuculi*), a lila nadálytő (*Symphytum officinale*), vagy a sárga sásliliom (*Iris pseudacorus*) tarkázta. Mindenhol füves kaszáló, a magas nádasban egy-egy élesen elkülönülő gypes folt, amely zöld lepedőként borította az alatta áramló vizet. Szövedéke évről-évre vastagodott. Alatta 1—4 m mélységű tiszta víz áramlott. A bőrvelyi *Csákó-lápon* leszúrt négyméteres hajótólórúd (a lápszéli nép nyelvén „csák”) sem érte a feneket. Az ingóláp szintje a vízzel változott; szárazságban alászállott, áradáskor emelkedett. Lépteink alatt hajlott és minden lépésnél kevés víz tolult fel. A járásnak rajta folytonosnak kellett lenni, különben süllyedt az ember alatt: a süllyedt helyre víz tolult fel, az ember térdig vízben állott, sőt egyik lába egyszer-máskor be is szakadt. Az ingólápok szövedéke idők folytán egyre vastagodott, úgy hogy az igen régieké 2—3 méteres vastagságot is elért, az ember alatt már nem ingott, sőt a legelő háziállatot is elbírta. Az ilyet *keményláp*nak hívták. Tartós szárazsággal a keményláp egészen megfeneklett, fűvének gyökerei a szilárd talajba hatoltak és többé a víz fel nem emelhetette. Az Ecsedi-lápon régente több volt az ingóláp, mint fennállása utolsó évtizedeiben, mert az 1863-iki nagy szárazság idején több ingója megfeneklett.

A lápi ember az ingólápok nagyságát a rajta termett szénaboglyák számával mérte.

Az Ecsedi-láp életének vége táján a következő ingólápjait ismertük.

A börvelyi határban, a tótfalusi dűlő és a régi Krasznameder között, a nevezett dűlőtől északi irányban feküdt a *Csákó-láp*, az egész Ecsedi-lápon az egyedüli vékony láp; szövedéke csak 30—40 cm. vastagságot ért el. Alatta 4 m-nél mélyebb vizet mértem; a több helyén alászúrt csak tisztán került fel, a fenékiszap minden nyoma nélkül. Kerekded területén üde kaszáló zöldelt. A láp északi széle le volt süllyedve, ott víztükör csillogott; a láp alól úgy örvénylett elő a folyó víz, akárcsak a folyók sodrában látjuk. A börvelyiek a Tótfalu-dűlő és a Debreceni-láp között elnyúló hajócsapáson közelítették meg.

A Csákó-láptól délkeletre fekvő *Komi-lápnak* vastagabb volt a szövedéke. Kaszáló-füvében gyékénnyel kevert sást találtam, amely a széle táján náddal keveredett. A leszúrt hajórúd sárosan került fel. Erre a börvelyiek a Lókert fűzfájától a Dűngér-lápra vezető hajócsapáson jutottak.

A mérki határ szentmártoni dűlőjében, sok gyékény és kalakán (*Stratiotes aloides*) tarkázta vad nádasban terült el az Ecsedi-láp legnagyobb ingója, a *Csicsó-láp*,¹ amely évenként az időjárás szerint 15—30 boglya szénát is megtermett. Közel 3 m. vastag szövedéke alatt víz áramlott. Magas nádfalakkal körülövezett, tojásdad alakú sásos kaszálóterülete két helyen meg volt süllyedve; déli süllyedésén láthatólag a szövedék alá folyt a víz, az északon pedig kiörvénylett alóla. A XIX. század közepe tájáig még kisebb volt, de a környező nád, gyakori lekaszálása folytán, elvakult s helyére az úszó szövedék tarackoló vízi füvei terjeszkedtek, amivel a kaszáló területét mesterséges úton megnagyobbították.

A tyukodi határban a község belterületétől nyugatra, a Tyukodi-vájas közelében terült el a *Viczu-láp*, kisebb,

¹ A térképeken Csicsér-láp, Csicsor-láp nevek alatt szerepel.

vastag ingókaszáló; odább dél felé a *Bondér-láp* hosszúkás, nagyobb vastag ingókaszáló; mindkettő sással kevert vízi pázsitfűvet termett. A *Debrecei-láp*, a Bondér-láptól délre, a tyukodi határ déli szélén feküdt, kisebb részével áterjedve az urai községi területre is. Másfél méter vastagságú szövedékét sás és vízi pázsitfű lepte el, itt-ott satnyább nád is mutatkozott rajta. Az Ecsedi-lápnak ez volt a második nagyságú ingója, majdnem akkora, mint a Csicsó-láp. Legkönnyebben Börvely felől volt megközelíthető, ezért mint kaszálót hosszú időn át a börvelyiek használták, akik, mint már előbb említettük, a Tótfalu nevű határrészből kiinduló és a Csákó-láp közelében elhaladó hajócsapáson jártak rá. A tyukodiak csak magas vízállással tudták megközelíteni.

Az urai határ nyugati szélénél a *Dünger-láp* feküdt. Háromnegyed m. vastag szövedéke itt-ott satnyább nád tarkázta sásos szénát termett. Az uraiak a nagy nádrengetegen át nehezen közelíthették meg; jobban a börvelyiek keze ügyébe esett s azok használták. A Lókert nevű határrész fűzfájától kiindult hajócsapáson közlekedtek vele.

A kaplonyi határban, az 1863-iki nagyon száraz esztendő előtt, mintegy 11 kisebb ingólápot ismertek, közöttük három-négyboglyásokat is, de a nevezett évben lera-gadtak. Az Ecsedi-láp utolsó éveiben már csak néhány lényegtelen és nehezen felismerhető dirib-darab volt meg közülök a Téskeshalom táján.

A tyukodi határ rengeteg nádasai között nemcsak ingólápok, de szilárd lápi kaszálóterületek is rejtőztek.

A szilárd lápi kaszálók vagy a nagyon száraz esztendőben megfeneklett vastag ingólápok oly maradványai voltak, amelyeket a rajtuk előtörő nádnak sűrű kikaszálásával s így kiirtásával tartottak meg kaszáló állapotban; vagy pedig a nádas alkalmas területén a nádnak több éven át megismételt, évenként többszöri lekaszálása és száraz időben a nádtorzsoknak legelő szarvasmarhával való tipratása folytán beállott nádpusztulás eredményezett, amikor a nádtarló természetes úton sással, majd vízi pázsit-

füvekkel települt be. A *Nagykaszáló* a Bujáki-éger déli szomszédságában, végével a Tyukodi-várást érintve, terült el. Sásos füvet termett. Az Ecsedi-láp egyik nagyobb kaszálója volt, melyet nagyságra a tyukodi határban csak a Debreceni-láp múlt felül. Ettől délre hosszasan nyúlt el a *Nyáros-zugja*, melyet közepe táján nádas osztott keleti és nyugati félre. Odább nyugatra a hosszúkás *Kis-Nyáros* s vele csaknem összefüggőleg a kerekded *Nagy-Nyáros* terült el. Utóbbi nyugati szomszédja a *Károlyi-kaszáló*, amely a régi Krasznameder felé a községi határig ért. Északi szomszédja gyanánt a hosszúkás *Árokhát* kaszálóterülete nyúlt el.

Ugyancsak szilárd lápi kaszáló volt a láp életének utolsó évtizedeiben az urai földön a Debreceni- és a Dün-
gér-láp között ÉK—DNY-i irányban elnyúló *Nyírfás* is.

A láp arculata évszakonként.

A láp képe évfolytán át rendszeresen változott. Amikor a föld színe dermesztő fagyából bontakozni és a természet téli álmából ébredezni kezdett, az oladásokból eredő víz lassankint ellepte nemcsak az egész lápot, de a szomszédos kaszálót, legelőt, sőt a száraz évek alatt a láptól elhódított szántóföldeket is. A Kraszna, Balkány, Homoród és Szamos rákövetkező oladásos vize az egész síkot tengerré dagasztotta. Rendszerint májusra kezdtek csak a vizek megapadni, ekkor mentesültek a szántók a víztől, ősze lett csak száraz a legelő, a kaszáló pedig csak akkor, ha száraz volt az esztendő; ezért vízben kaszáltak s a lekaszáltat vagy állataikkal zölden etették fel, vagy magas tarlót hagytak s ennek a tetején elterítve száradtak a rendek. Kora tavasszal a le nem aratott „avas” náderdőket felgyújtották, hogy az új nád növekedésének és erőteljes fejlődésének ne legyen akadálya. Nagyobb területeken, hol erre, hol arra, rendszerint egyszerre többhelyütt is, naponkon át égett a nád és a száraz avar, nappal óriási fekete füstoszlopokat terjesztve, éjjel pedig, akár csak egy falusi tűzveszedelem, kivörösítve a tájat. A szél pedig hordta s útjában hullatta a darabos, fekete pernyét.

Rendesen széles vonalon, majd magasra fel-fel csapkodva, sisteregve, ropogva rohant a láng, míg valamely learatott nádtarló, vájás, vagy erdőrészt meg nem akasztotta útjában, jöllehet az erdő égerfái és a nádasbeli fűzcsoportok a megakasztott tüzet nagyon is megsínylették. Az égetések ellenére is az avas nádasoknak óriási rengetegei maradtak meg, amelyekben a vízimadár háborítatlanul tanyázhatott. A nyár a lápi vegetáció gyarapodásának a szaka volt. Eleinte a zöldjét szarvasmarha legelte, ameddig csak begázolhatott. Sokszor hasig érő vízben legelte az új nád zsenge tetejét, de a nádas felmagasodásával és elkeményedésével az alacsonyabb növésű sás és réti fű közé került s ott hizott. Nyár elejére jelentek meg a szűnyogok milliói is; estefelé százai környékezték a lápjáró embert, arca, nyaka és kezei érezték vampíri munkájukat. Csak a forró naptűzésben hagytak nyugtot, de árnyékos helyen ekkor is szünet nélkül gyötörtek embert, állatot. Őszre a láp zöldje elsárgult. Hűvösebb időjáráskor a láp fölé szürke, hideg köd emelkedett a lápról s vont be a szemhatárt. A tél fagyával szekerek hatoltak a lápra, jöllehet a több méteres vizek fölött a vékony ingólápok jégkérgé oly gyenge maradt, hogy a szekeret nem bírta el. Ezért ha szigorú télen csonttá volt is fagyva a láp, akármerre veszedelem nélkül még sem közlekedhettek rajta. Télen folyt a nádaratás s evvel a náderdők sakk-táblaszerű ritkulása. Ekkor hordták ki az ingólápok szénatermését is. A frissen esett hó mihamar behintődött az ember és az emlős vadak lábnyomaival, csapáival.

A láp képe a különböző években a vízállás szerint is változott. Vizes esztendőben tenger volt az egész, még a lápi égeresek törzsei között is hajóval jártak. Ilyen év volt pl. az 1855., 1870. és az 1881-iki; 1887-ben csak június elején jött meg a nagy víz, holott rendszeren a tavaszi hóolvadások szokták meghozni. Emberemlékezet óta 1855-ben volt a legmagasabb vízállás; ekkor Tyukod és Kaplony között nagyobb hajóval is közlekedtek. Száraz esztendőben a láp egészen más képet nyújtott. A vájások vize annyira leapadt, hogy a hajót sem bírta meg; a

zsombékoszlopok közeiből és a nádasokból is teljesen eltűnt a víz, amely ilyenkor csak egyes mélyedésekre szorítkozott s az ingólápok alatt rejtőzött. A nádasokat nemcsak gyalog, de szekérrel is járhatták; a nádcseretet szarvasmarha taposta és sertés túrta. Így történt ez a régi feljegyzések szerint 1730. és 1794-ben, utóbb pedig 1863. és 1885-ben. Ilyenkor pl. a bórvelyiek a Szilfáshalomig szekérrel jártak be. Szárazságban a lápon gyakori volt a nyári nádégés is, amely után fekete, gorondos tér maradt. Ha a kiszáradt nádas torzsait a marha járta, akkor ez a nád kipusztulásához és a sás helyébe telepedéséhez vezetett.

A lápszéli nép foglalkozása.

Az őskori lakosokat a lápszéleken való településre kétségtelenül a halászat s a láp gazdag vízi szárnyasvilágából való könnyű megélhetés vonzotta, meg hogy a könnyű szerrel megszerezhető nádban itt megtalálta kezdetleges hajlékának főanyagát, végül hogy a vízjárta helyek elleneséges beütések ellen is nagyobb biztonságot nyújtottak.

Később, minthogy az időközönként víz alá kerülő lápszéli területek elegendő kaszálót és legelőt nyújtottak, a lakosok főfoglalkozását — egészen a láp életének végéig — a lápi munkálatok mellett, az állattenyésztés tette. Előmozdította ezt egyes lápi területeknek legeltetés és kaszálás céljára való felhasználása is. Alacsonyabb vízállás esetén a szarvasmarhát és sertésnyáját úszva-lábolva hajtották a kemény lápokra és egyéb lápi kaszálókra legeltetésre. Földmíveléssel, a szántóul használható földterületek csekélyisége folytán, a lápszéli lakosság csak ujabban és csak mellékesen foglalkozott.

Ugy a földmívelés, mint az állattenyésztés nagyon függött a vízállástól. Árvizes években nemcsak a földmívelés, de a legeltetés, sőt a kaszálás is sokat szenvedett és ilyenkor a nép jóformán a lápon és a lápból más úton kereste megélhetését, amit az, nem is valami nagy munkával, meg is adott. Biztos jövedelmet nyújtott a nádvágás, gyékény-, káka- és fűzvesszőszedés, a halászat s kü-

lönösen a csikászat, továbbá fűzvessző-, gyékény-, káka- és sásnak kosárrá, székké, lábtörlővé, gyékényponyvává, szakajtókosárrá, méhkassá és súrlókefévé háziiparilag történő feldolgozása. A kaplonyiak főként gyékényponyva készítéséből éltek, jóllehet határukban nem termett ehez elegendő nversanyag s kénytelenek voltak azt jó részben Mérken, Börvelyben és Csengerbagoson beszerezni, mint ahol a lakosok ezen háziiparággal alig foglalkoztak. A lakosság háztáji szükségleteit is a láp terményei szolgáltatták. A nád volt a nép tüzelője, házfedő- és kerítésanyaga, ablakfüggönye és kiviteli cikke. Az erősebbjéből négyet-ötöt összekötve szőlőkarónak alkalmazták. A lápon volt vízisárnyas elég; a felhasználható tojásokat élelemként kosár-, sőt hajószámra hordták ki a lápból.

A csikász.

Az Ecsedi-lápot és mocsárvilágát legalaposabban a láp csikhalászhai, vagy csikászhai ismerték, mint akik első sorban a lápból éltek. Laposfenekű, keskeny hajójával a csikász tartotta fenn a lápon a közlekedést, kalauzolta a vadászt, a természetvizsgálót, a kik nélküle egy lépést sem tehettek e vízőrszág rengetegeiben. Ismerte nemcsak a maga községe, de a szomszédos határok rétségeinek minden zege-zugát is. A lápszéli községek legtöbbszörének meg voltak a maguk csikászhai, a kik lápi főfoglalkozásul a halászatot, elsősorban a csikászatot üzték. A csikászat főfészke Tyukod volt, a hol az emberemlékezet óta folyt. De Ura és Börvely sem maradt e tekintetben sokkal Tyukod mögött. A csikot (*Cobitis fossilis*), a lápnak és iszapnak ezt a szülöttét, tavasszal a rekesztőhalászat egy nemével, kassal fogták. A csikkas lényegében fűzvesszőből sűrűn fonott varsa; az eleje tölcésrszerűen mélyedt befelé s a benyúló hegye — lápi nyelven a vörcsök — az öblös tömlöcbe nyílik; a tömlöc hátsó vége elhegyesedett és a hegyén nyílásban végződik. E kerek lyukon szokták a zsákmányt a kasból kirázni; egyébkor sáscsutakkal dugták be. A csikász a nem mély, áramló-szivárgó vizekbe gazból és sásból a víz színe fölé alig arasznnyira

emelkedő és 2—3 arasz szélességű gátat rakott s azt itt-ott, ahol szükség volt rá, egy-egy levert karóval meg is támogatta. A csíkgáton egy-két méternyi közönkint akkora csorbákat, kashelyeket hagyott, hogy rajtuk a hajóját áttolhassa s hogy azokba a csikkasokat szorosan annyira belé fektethesse, hogy a tölcser nyílása, mint a kas bejárója, a vízszín alá kerüljön. A tyukodiak egyik csíkgátjában harminc kast is láttam. A keskeny vágásokat pedig, egymástól 5—10 m. távolságban, rövid, haránt gátakkal rekesztette el, mindegyik közepén egy-egy kashellyel. Ezek a harántgátak sem a lassú vízfolyást nem akadályozták, sem a közlekedést nem gátolták; a kashelyeken s a kasokon a víz átfolyt, előbbieken a hajó is keresztül ment. A kasokat estefelé rakta le. Az éjjel mozgó csík a tölcser nyílásán könnyen behatolt és a tömlőcben megszorulva, semerre sem menekedhetett. A hajnalban felszedett kasok farából a zsákmányt kiöntötte és a kiválogatott csíkot saját nevelésű kabaktökből készített edénybe vagy fűzvesszőből fonott „véká”-ba rakta. A kabaktöket, a könnyebb hordozásra, ritkás fűzvesszőhálóba fogta. A rekesztő csikászat a legnagyobb eredményt a tavaszi áradások alkalmával adta. A legkiadósabb fogás hosszas jó idővel esett, ilyenkor a láp ontotta a csíkot. Kedvező időjárásakor csak a tyukodi csikászok egy éjjel 30—40 „véká”-val fogtak. A zsákmányt a csikász egyes falubeli embereknek, vékánkint 3—8 koronájával, adta tovább, a kik kocsin csíklajtokban előbb Szatmárra, Nagybányára és a Szilágyság oláh falvaiba, utóbb Munkácsra szállították, eminzen pedig a piacra járó környékbeli rutén nép hordta szét. Egyébként régebben a magyarság körében az úri konyháknak is kedves étele volt a csíkos káposzta. Mint-hogy a csík tavaszkor a kiöntésekbe húzódott, ily helyeken a csikász még varsahálóval és tapogatóval is dolgozott. Főképpen csuka (*Esox lucius*) került a varsahálóba, de kárász (*Carassius vulgaris*), ponty (*Cyprinus carpio*), compó (*Tinca vulgaris*), fejes domolykó (a csikászok nyelven „jászhal”, *Squalius cephalus*), sügér (*Perca fluviatilis*), kele (a csikászok szerint „veresszárnyú keszeg”, *Scardinius*

erythrophthalmus) és ritkábban a mennyhal (*Lota vulgaris*) is. A csikkast beállította az ingólápok lápkútjaiba is. A lápkút 2 m. átmérős kerek víztükör volt, igazi csikászalkotás, melyet az ingóláp szövedékének ásószzerű lápmetsző szerzőmával történt kimetszésével létesített. Az ebbe függőleges helyzetben beállított csikkasba a levegőzésre felemelkedő csík került bele. Mikor a lép télen befagyott s a csík levegőhöz nagyobbára csak a lékeken juthatott, a csikkast a lékbe állította. Egyéb haljárta helyekre *vészt* rakott, a mi tulajdonképpen leszurkált nádfalak alkotta oly útvesztő, melybe a hal könnyen beteretődik, de vissza nem juthat. A zsákmányt kisebb szákkal merítette ki belőle. A csikászatón és halászatón felül télen nádat is aratott, tavaszonkint pedig az érdekeltsége körébe tartozó területek avas nádasait gyűjtögetta.

A csikász bocskorban járt, mert ez amilyen könnyen beveszi, éppen oly könnyen ki is adja a vizet. A lábaszárát meg erős zsákvászonszövettel csavargatta és kötözte körül, hogy ha leégett nádtarlón lábolnia kellett, a víz alatt sűrűn ólálkodó nádszálcsonkok fel ne sebezék.

A csikászhajók meglehetősen egységes típusú, laposfenekű, keskeny vízi járóművek voltak. A hajó farába keresztbe rakott nádnyaláb alkotta a csikász ülését; ha másodmagával volt, társának a hajó közepén jutott másik nyaláb. A hajó lényeges tartozékát tette a *csák*, vagyis a 4 m. hosszú és alsó végén 2—3 rövid ágcsontos hajótólórúd, a mellyel oly ügyesen és nesztelenül tolt a hajót előre, hogy a lendítések ritmusait észre sem lehetett venni. Kiegészítette még a hajófelszerelést a kétméteres *vendégcsák*, melynek kezelése útitársára háramlott mindannyiszor, a mikor a rendes hajóútról letérve, goroncos, nádtorzsos helyen két embernek kellett a hajót áttolni. Evező használatát csak a kaplonyi, bőrvelyi és ecsedi kákbokros, vagy gyékényes mélyebb vizeken láttam.

Hatalmas érzés hajtotta szívemet sebesebb dobogásba, a mikor ily csikászhajón vadászfegyveremmel, madárpuskáimmal s a hozzávalókkal felszerelve, a lép rejtelmes világába a parttól először elindultam.

Ha a csikász vadászt kalauzolt, ez a középső ülésen helyezkedett el, rátéve felső kabátját, hogy evvel az alacsony és kemény ülés kényelmetlenségét némileg enyhítse. A hajó orrába került a vadászhozta étel és ital; a vadász előtt foglalt helyet a tölténykészlet és a fegyverek, közülök a vadászfegyver a kézben, minden eshetőségre készen; az elejtett vad a vadász háta mögé került. A vadással már az éj sötétjének kezdődő enyészetével indult a láp szívébe, hajnali húzásra, akkor, a mikor még mélységesen aludt az egész természet s a csendben csak egy-egy gyenge hápogás jelezte a madárvilág ébredésének első akkordjait. A vadászt az általa jól ismert nádasbeli szűk sikhátorok labirintusain át vezette valamelyik nádasbeli kaszálóra, a vízimadarak legnépesebb éjjelező és húzási helyére. Ha a vadász célzott, hajóját a csákkal azonnal rögzítette. Egész uton jellemezte a kevés beszéd, amelyet még a pihenőben is csak megfelelő ismeretség és kezelés (dohány, szivar) alapján eresztett meg. Rendkívül ügyes volt a lőtt vad megkerítésében, bármily magas növényzetbe, vagy gázos helyre hullott is. Figyelt minden legkisebb neszre, ismert minden madárhangot, észrevette a sűrű zöldből a legcsekélyebb mozdulatot, megismerte az ülő madarat a messzeségben. Amit a vadász száradó lehelnek velt a sás smaragdájában, abban ő felismerte a gém nyakát és feltartott csőrét; az égboltozat alján megjelenő madár csapat fekete pontjaiból megmondta a faját. Úgy ismerte a vízimadarak minden szokását, repülését, fészkelési viszonyait, tojásait és — az apró énekesektől eltekintve — a fajokat úgy tudta megkülönböztetni, hogy akárhány ornitológusnak dicséretére válnék. Az apró énekesekkel nem törődött, azokat meg sem látta, sőt azok iránt való érdeklődésemet meg is mosolyogta, hanem a nádírigótól (*Acrocephalus arundinaceus*) a legapróbbig, valamennyi csikász „nádiveréb” néven foglalt össze, legfeljebb a „fügé”-t (függő cinege, *Anthoscopus pendulinus*) és a „nádi fügé”-t (barkós cinege, *Panurus biarmicus*) különböztette meg egyikük-másikuk. A friss tojásokat kosárszámra hordta haza ételnek, a vadlúd tojásait kiköltésre; de bé-

kében hagyta a gémeek egyszínű, kékes-zöld tojásait, mint amelyek halizük miatt élvezhetetlenek; az összefogott kis vadlibát és vadrucát hazaszállította nevelésbe, bár utóbbit, mint neki nagyon közönségeset, nem sokra becsülte.

Lápi tanulmányom egész ideje alatt a keleti részen *Nagy Tamás* tyukodi csikász kalauzolt, aki bőséges madárismeretével az összes lápjáró emberek közül meszsze kimagaslott és kiváló lápi helyismeretével nagy segítségemre szolgált. Most már a tyukodi ref. temetőben alussza örök álmát.

II.

AZ ECSEDI-LÁP MADÁRVILÁGA.

A lápi madárvilág mozgalmának évszakos jelenségei.

Amikor télen dermedten feküdt a láp, jobbára csak az itt telelő apró énekesek: a függő cinege (*Anthoscopus pendulinus*), a barkós cinege (*Panurus biarmicus*) és a nádi sármány (*Emberiza schoeniclus*) cseretelése az avas nádasban, majd a soha be nem fagyó lápkutaknál úgyszólván minden évben meghúzódó bölömbika (*Botaurus stellaris*), vízityúk (*Gallinula chloropus*) és tökés ruca¹ (*Anas boschas*) néhány egyénének jelenléte mutatta, hogy a lápon még a téli dermedetben is volt madárellet.

Február közepével a lápon nagyot fordult a világ. A hosszabbodó nappalok és a magasabban delelő nap fokozódó melegével élénkülni kezdett a láp madárellete. A tavaszi madárvonulás előhírnökei gyanánt ez időtájt jelentkeztek évről-évre a seregély (*Sturnus vulgaris*) előcsapatai, melyek éjjelezésre a láp avas nádasába vágódtak be, továbbá a búbos (V) (*Vanellus vulgaris*) kisebb, sűrű csapatai, melyek ilyenkor még hangtalanul szálldestak a lápszéli vizes kaszáló-legelőterületeken. Február vége felé, amikor a jégtakaró olvadása éppen csak megindult, érkezett meg a nyári lúd (*Anser cinereus*), a láp náderdejéből mindenfelől mélyhangú gágogásával jelezve ittletét; megjöttek a tökés ruca (*Anas boschas*) elsői is és a láp már felengedett helyeit szállták meg. A nálunk csak átvonuló sípos ruca (*Anas penelope*) ugyanezen időben a láp fölött kisebb, 20–30 darabra rúgó csapataival váltott át egyik helyről a másikra, a többi rucákétól könnyen megkülön-

Az Ecsedi-láp vidékén a ruca szó járta, ezért dolgozatomban is ezt követem.

böztethető fütyülő-sípoló hangjával árulva el a faját; ekkor mutatkoztak a nálunk ugyancsak átvonulóként ismert apró ruca (*Anas crecca*) előcsapatai is, amelyek március első felére százakat, sőt ezreket számláló, sűrű csapatokra erősödve, hangos „krik” szavukkal keltek s ereszkedtek alá a láp más pontjain; ez a tavaszi rucavonulás egyik legfeltűnőbb jelenségét tette a lápon. Megszaporodott a bölömbika (*Botaurus stellaris*) s beállítottak a szürke gém (*Ardea cinerea*) első hírmondói. Enyhébb februári időjárással már ott feketedett a sík vizeken egy-egy merészebb szárcsa (*Fulica atra*) is.

Márciussal, a februárban érkezett fajok egyéni sokaságának bővülése folytán, a lápi madárellet mozgalma nagymértékben fokozódott. A hónap első felében tanács-talanul lézengett itt a nagy kócsag (*Egretta alba*) az a néhány egyéne, amely egyik-másik tavaszon még rövid időre mutatkozott a lápon. Az erdei fülesbagoly (*Asio otus*) az égeresekben valamely elhagyott nagyobb madárfészekben már elfoglalta a lakóhelyét. A rucák több faja a hónap közepe tájára állított be; így a vörösfejű (*Aythya ferina*), a cigány-ruca (*Aythya nyroca*), a kendermagos (*Anas strepera*), a böjti (*Anas querquedula*) és a nyílfarkú ruca (*Anas acuta*), amelyek ekkor még fajonként külön, 15—20 darabnyi kisebb csapatokban járták a lápot, de a már előzőleg megérkezett fajokkal akkora tömeget alkottak, hogy egy-egy lövésre valósgos rucafelhő kerekedett fel; hápogásuk, fütyülésük, pergésük, a lápi élet lebilincselő jelenségét tette. A barázda-billegető (*Motacilla alba*) első egyénei a láp emelkedettebb pontjain, főként a lápszéli legelőkön már ekkor évről évre láthatók voltak; a láp avas nádasaiban már ott cseretelt a sitke (*Luscinola melanopogon*), a levegőben a láp fölött darvak (*Grus communis*) sorai vonultak át, a szárcsa (*Fulica atra*) nagy tömegekre szaporodott s a láp tavaszi sík vizein feketedtek a csapatai; az avas nádasok fölött már ott kóválygott a barna rétihéja (*Circus aeruginosus*), a lápszéli nedves legelőkről felvágódott a fütyülő cankó (*Totanus calidris*), 20—30 darabból álló, nagyobb csapatokban érkezett a

pajzsoscankó (*Machetes pugnax*); a közép sárszalonka (*Gallinago scolopacina*) csapatosan, a kis sárszalonka (*Gallinago gallinula*) a sáros helyekről egyenkint röppentek fel előttünk. Minden évben csaknem pontosan március 18—19-ére érkeztek meg a lápszéli falvak fehér gólyái (*Ciconia alba*). Március második felében a láp víztükrein ott úszkált a búbos vöcsök (*Podiceps cristatus*) és a fekete nyakú vöcsök (*Podiceps nigricollis*), a vélt veszedelem elől nyomban elbukva a vízben. A kis vöcsköt (*Podiceps fluvialis*) leginkább a láp vizereiben leptem meg. A nádasok között rejtőző ingólápokon és más lápi kaszálokön, mint biztonságot nyújtó rövidfüvű területeken ekkor már ezerszámra éjjeleztek a vízi madarak; a vadludak közül ezeken háltak a tojásokon nem ülő gunarak, az északfelé visszavonuló rucák és szalonkaidomúak. A víztükrök fölött szálldosva mutatkoztak a danka sirály (*Larus ridibundus*) elsői; a megérkezett vörös gém (*Ardea purpurea*) az avas nádasokat szállta meg s a láp vizereinél egyenkint álldogálva, táplálékra lesett; megérkeztek a bakcsó (*Nycticorax griseus*) előhírnökei, melyek április közepére óriási tömegekre szaporodtak fel; 1886-ban pl. 3000 darabra becsültem egy este felé fölkerelkedő csapatát, „vak”-ogásuk betöltötte a levegőt. A hónap utolsó napjaira felszaporodott a vízityúk (*Gallinula chloropus*), megállapítottam a guvat (*Rallus aquaticus*) jelenlétét. A sárszalonka-fajok számát, a lápszéli füves helyeken, a nagy sárszalonka (*Gallinago major*) egészítette ki s a lápi rucafajok számát teljessé tette a kanalas ruca (*Spatula clypeata*) megérkezése, amelynek 6—8 darabból álló csapatai jártak. A lápi égererdők s az avas nád fölött már ilyenkor ott kóválygott a békászó sas (*Aquila pomarina*).

Április első napjaiban érkezett meg a nádi tücsökmadár (*Locustella luscinioides*) s ettől fogva az avas nádszálakon mindenkor jelezte tücsökhangú pirregésével a hollétét; a lápszéli legelőkön már röppengetett a sárga billegető (*Motacilla flava*); a láp déli és keleti szélein fehérlett a gólyatöcs (*Hypsibates himantopus*) egy-egy egyéne. A lápkörüli tölgyesekbe ekkor érkeztek az évről-évre ott

fészkelő fekete gólyák (*Ciconia nigra*). Április második hetében százas csapatokban jöttek meg a kanalasgémek (*Platalea leucorodia*), ami különösen az urai, csengerujfalu és csengerbagosi nádasokban évről-évre rendes jelenés volt s eleinte, fehéredő sűrű csapatokban, a lápszáli sásos területeken tartózkodtak. Ugyanez időtájban szólalt meg a kakuk (*Cuculus canorus*) a lápi erdők fáin; megjelent a kékbegy (*Cyanecula svecica*) a nádas-füzbokros helyeken, a réti csaláncsúcs (*Pratincola rubetra*) a lápszáli kaszálók vízárkainak partjain, a kórók hegyén. Április közepére, amikor az új nád már arasznyira magasodott a víz fölé, itt termett a nádirigó (*Acrocephalus arundinaceus*) s éktelen rikácsolása ettől július végéig a nádasból mindenfelől hangzott; vele egyidőben a láp füzbokrosásos helyein mutatkozott a foltos nádiposzáta (*Acrocephalus schoenobaenus*). A hónap közepe után, akkor, amikor a rucák már fészken ültek, állított be kisebb, 15–30-as csapatokban a kormos szerkő (*Hydrochelidon nigra*), melynek csapataiból rendszerint kifehéredtek a fehérszárnyú szerkő (*Hydrochelidon leucoptera*) egyénei is; egyik-másik évben ilyenkor jelentek meg a lápon a küszvágó csér (*Sterna hirundo*) kis csapatai s itt tartózkodásuk alatt leginkább a láp nyílt víztükrői fölött szállдостak. Legnagyobb részük tavonult, de egyik-másik évben kisebb részük itt maradt fészkelésre. Nem egyszer a szerkők, csérek és sirályok százas csapata hullámozott a napfényes levegőben, sikoltva, jajgatva; ezek voltak a víztükrös helyek leglármásabb madarai. Vijjogott, sirt amikor egy—egy vékonyka fehérhal háta megcsillant a habok színén, amelyekért hol egyik, hol a másik csapta meg a víz tükkrét. A láp déli és délkeleti zsombékos helyein, a vízszéleken a nagy góda (*Limosa melanura*) évről-évre nagyobb csapatban járt. A kis kócsagnak (*Egretta garzetta*) az a néhány egyéne, amely a lápon az utolsó évtizedekben még mutatkozott, április harmadik hetében állított be s vele majdnem egyidőben érkeztek a tyúkgém (*Ardea ralloides*) néhány darabból álló laza csapatai is. A kiségem (*Ardetta minuta*) már ilyenkor egyenkint váltott át egyik avas nádrészlet-

ből a másikba. Csak a hónap utolsó hetében tűnt fel a láp víztükrein a vörösnyakú vöcsök (*Podiceps griseigena*) néhány egyéne; ez volt a láp legkevesebb egyénű vöcsökfaja; a láp égererdeiben felhangzott a vad gerle (*Turtur communis*) turbékolása s az avas nádasokban a cserregő nádiposzáta (*Acrocephalus streperus*) szava; végül a levegőben megjelent a magyar ibisz (*Plegadis falcinellus*) csapatának homlokvonalban haladó, szabálytalanul ki-gyózdó sora.

A nádiposzátaik közül legutoljára, május elejére érkeztek a lápi égeresek apró énekesei, az énekes nádiposzáta (*Acrocephalus palustris*), a réti tücsökmadár (*Locustella naevia*) és a ligeti tücsökmadár (*Locustella fluviatilis*), utóbbit csak a nádasokkal tarkált Farkasos-égekben állapíthattam meg. A sirályok közül mindenkor utolsónak állított be és pedig 8—10 darabból álló kisebb csapatokban a fehérarcú szerkő (*Hydrochelidon leucopareia*), továbbá a lápon csak átvonulóként, kisebb csapatokban mutatkozó kis csér (*Sterna minuta*). Amint a lápszéli kaszálókön felhangzott a haris (*Crex pratensis*) harsogása, ez azt jelentette, hogy a tavaszi madárvonulás befejeződött.

A tavaszi madármozgalom nagy sürgés-forgása és ennek zsivaja a legélénkebb volt a reggeli órákban, de amint a nap a láthatár síkja fölött mindjobban emelkedett, ennek arányában ült árnyékba a szárnyas vad s lassankint beállott a láp nappali csendje, amikor csak a nádiposzáta cserregése, pirregése, vagy rikácsolása a nádasokban, a levegőben haladó egy-egy magános gém rekedt rikkantása, a magasban cikázó közép sárszalonka bégetése, egy-egy távoli szerkő vagy csércsapat elhaló sikongása s a sűrűből elvétve előtörő bölömbika-bömbölés, egy-egy hápogás vagy rikkantás tett némileg változatossá. Az alkony-nyal a zsivaj feltámadt, ami az éjjelezésre a lápra törekvő, vagy onnét kifelé húzó madarak mozgásával járt együtt s tartott a besötétedésig, amellyel a lápon a teljes csend állott be. Nem zavarta ezt más, mint legfeljebb a bakcsó egy-egy vakkantása, vagy a szélhajtotta nád zizegése.

A tavaszi vonulás bevégeztével a költés időszaka ál-

lott be, amikor már rendszerint csak egyenkint szállongó, táplálékszerzésre igyekvő madarak jártak a láp felett.

A legtöbb vízimadár az urai, csengerujfalusi és csengerbagosi részeken fészkel, mert az ottani sűrű, egy-nemű rengeteg nádasokat ember nem járhatta annyira, mint a többi község, különösen Tyukod ingólápokkal és más lápi kaszálókkal bőségesen megrakott lápi területeit.

A költés befejezése után az esti és hajnali madármozgalom főtenyezői túlnyomólag a rucák voltak, amelyek, az öregek vedlésének befejeztével s a fiatalok repülőképesége beálltával — június végétől kezdődőleg — esténként csapatostól jártak ki a tarlóra legelésre s hajnalban vissza a vízre, szóval rendszeres volt az esti és reggeli húzás. Minthogy a ruca megszokott útvonalán járt ki és be, az egész lápon vígan folyt a legtöbbszor eredményes ruca-lesvadászat.

A madárvonulás őszi jelenségei a lápon korántsem voltak oly feltűnőek és oly élesen megállapíthatók, mint a tavasziak, mert a fajok legtöbbje észrevétlenül tűnt el s a tavaszonként nagy csapatokban érkező északi átvonulók is csak egyesével, vagy kevéssé feltűnő kis csapatokban mutatkoztak és csak rövidebb időt töltöttek az ilyenkor rendszerint már meglehetősen száraz lápon.

Az őszi elvonulás sorát a fehér gólya (*Ciconia alba*) indította meg, mert a mieink fészükük tájáról már augusztus utolsó harmadában útra keltek s ezentúl a mezőt járó északi átvonulók kis csapatait láttuk a lápon kívül. A sárga billegetőnek (*Motacilla flava*) szeptemberben a láp szélein mutatkozó kisebb csapatai már vonuló északiak. A réti csaláncsúcs (*Pratincola rubetra*) a lápszéli vizárkok partjain ekkor már nem volt látható s a lápi égeresekből is eltűnt a réti tücsökmadár (*Locustella naevia*). Szeptemberrel elvonult a nádiposzták és tücsökmadarak legtöbb faja, nem hangzott többé a kakukszó sem. A barázda-billegető (*Motacilla alba*) vonuló egyéneit bőségesen láttuk a lápszéli mezőkön. A láp sáros-vizes, csupasz helyein, főként a porcsalmi, tyukodi és bőrvelyi határban, a Kraszna-csatorna mentén és a marha letaposta sásos te-

rületeken csapatosan jártak a cankók (*Totaninae*) különböző fajainak kevert csapatai, amelyek a pocsogós helyek csupasz, sáros szélein némán ácsorogtak ; közben rikkantva fel-fel kapott egy-egy csapat, hogy odább levágódjék a sáros iszapra. Majdnem egész októberre ráterjedt a vonulásuk. Számosabb volt minden év őszén a közép sárszalonka (*Gallinago scolopacina*) s a bibic (*Vanellus vulgaris*) is nagy csapatokban mutatkozott. Szeptember végén szál-longtak a szerkő (*Hydrochelidon*)-fajok elvonuló csapatai s tűnt el a gémek legtöbb faja, továbbá a fekete gólya (*Ciconia nigra*), a kanalasgém (*Platalea leucorodia*) és a magyar ibisz (*Plegadis falcinellus*) is. Továbbra is a lápon maradtak s csak októberrel vonultak el: a kékbegy (*Cyanecula svecica*), a sitke (*Luscinola melanopogon*), a rétihéják (*Circus aeruginosus* és *cyaneus*), a bölömbika (*Botaurus stellaris*), a rucák legtöbb faja, a vöcskök, a vízityűk (*Gallinula chloropus*), a danka sirály (*Larus ridibundus*), a szárcsa (*Fulica atra*), melynek vonuló csapatai a láp hínáros víztükrein ekkor mindenfelé feketedtek. A nyári lúd (*Anser cinereus*) augusztustól mezőt járó csapatai október végére vonultak el s helyet adtak a már szeptember utolsó hetétől kezdve mutatkozó, de október végére nagy csapatokra szaporodott vetési lúd (*Anser fabalis*) északról jött, átvonuló seregeinek, melyek a szigorú tél beálltaig a láp körüli vetéseken és pocsogós helyeken tartózkodtak.

Novemberben még látható volt a víztükrök fölött a danka sirály (*Larus ridibundus*) egy-egy átvonuló csapata, a nádasok fölött kóválygó kék rétihéja (*Circus cyaneus*) egy-egy megkéssett egyéne, az avas nádba hálni járó seregély (*Sturnus vulgaris*) kisebb utócsapatai s itt-ott hallható volt a tőkés ruca (*Anas boschas*) hápogása és felrobogása. November közepére beállítottak a láp síkvizeire, vájásaira az északi rucák rendszeren megjelenő fajai: a kerce ruca (*Aythya clangula*) és a kontyos ruca (*Aythya fuligula*) feketedő-fehéredő kis csapatai, hosszabb-rövidebb ideig tartózkodva a lápon, aszerint, mekkora volt a víz-állás, de a láp befagyása előtt már tovább vonultak.

A l p madárfajainak rendszeres átnézete.

I. rend. PASSERIFORMES. Ver bidom  ak.

1. alrend. *Oscines*.  nekl  k.

1. család. *Sylviidae*. F leml  k.

Erythacus svecica (L.).

A k kbecy.

Mint a sűrű n derd  k jellemző madarát, az Ecsedi láp egész területén megfigyelhettem. Legbővebben a m rki, ecse i, tyukodi és urai határok nádasbeli kaszálóval, erdővel, f zbokorral határos, sűrű magas nádasainak nyilad kos helyein, vagy a v j sparti k r k hegyén tűnt fel. Rendszerint sűrűben tartózkodott, ahol a szálak között eg rm dra oly gyorsan surrant, hogy alig volt megkülönböztethető. Az  gererd  k szélén a szárazabb talajon is kutatott bog rs gra, a v r sbegyn l erősebben csettegett és felr ppen sekor vörhenyes farka tette felismerhetővé.  pril első napjaiban érkeztek az elsők   ez időtől kezdve, néhány héten át, a h m valamely alacsony f z- vagy  gerg ly, avagy az avas n d hegyén  lve hallatta nehezen leírható n szdal t, melyet f gg  legesen emelkedő n szrep l se k zben is folytatott. Egy alkalommal sikerült (Tyukod, 1887 ápril 27) egy átvonuló  szak eur pai v r scsillagos példányt elejtenem, de a melynek csillaga fehér alapon m g nagyon mérsékelten volt vörhenyes. Egyébként a lápon csak feh rcsillagosokat (*Cyanecula svecica cyanecula* /W./) láttam. F szk t a magas nádas alján fekvő nádszemetre, vagy az  gererd  k emelkedettebb talaján fagy kerek közé, vagy n dk pokba rakta.

Pratincola rubetra (L.).

A réti csaláncsúcs.

A nedves r ttalajok em  jellemző madarát az Ecsedi láp egész kerületén, a vizvezet   r kol sok környékén, mindenhol könnyen megállapíthattam, mert április első felétől k r k hegyén, vagy bokrok csúcsán  lt és sz neze-

tének tarkasága miatt más madárral nem volt összetévesztendő. Fészket a vízárkok füves partjain, nagyobb fücsomó tövénél láttam (Ura, 1887 május 22; Kaplony, 1889 május 24; Börvely, 1889 május 26).

Acrocephalus arundinaceus (L.).

A nádírigó.

Mint a nádasok egyik jellemző és énekével azonnal feltűnő madara, az Ecsedi-láp minden nádas részletén közönséges volt. Április közepére érkezett meg, amikor az új nád már arasnyi magasságot ért s abban rejtve maradhatott és éktelen, szinte fülsértő, a kecskebéka hangjára nem éppen hasonlótlan rikácsolásával azonnal feltűnt. Érkezésétől augusztus elejéig majdnem szünet nélkül rikácsolt. A sűrű nádban gyorsan surrant, szökött a szálon föl-le. Fészket az új nádnak a víz fölött méteres magasságába, 3—4 szomszédos nádszálra építette úgy, hogy a nádat szilárd váz gyanánt foglalta a fészkek falába. Megfigyelt fészkei: Tyukod, 1886 május 18; Kaplony, 1887 május 20; ezt a fészkeket bemutattam az 1891-iki budapesti II. nemzetközi ornithológiai kongresszus alkalmára rendezett kiállításon;¹ Tyukod, 1889 május 19; Nagyecsed, 1889 június 2. Fészket két ízben találtam kakukfival; a nádírigó felnevelte kakuktojó a tojásrakás idején feltűnően bújta a nádas, nyomozva a nádírigó fészkeit, hogy tojáseit ugyanazon fajú madár fészkebe rakja, amelyenében maga is nevelkedett.

Acrocephalus streperus (Vieill.).

A cserregő nádiposzáta.

Ezt a nádírigóhoz nagyon hasonlatos, de csak fele akkora madárfajt az Ecsedi-láp nádasainak azon részletein figyeltem meg, ahol a nádasban fűzbokrok nőttek, vagy égererdővel voltak határosak; ily helyeken is leginkább a

¹ I. LOVASSY S., Az ornithológiai kiállítás magyarországi tojá- és fészkegyűjteményének katalógusa. — Budapest, 1891, 16. l.

vízcsatornák környékén. A nádirigónál 10–15 nappal érkezett későbbben, amit a sűrűségből kihallatszott cserregésről, amelyet kis megszakításokkal folyton hallatott, tudtam megállapítani. Fészket a tyukodi Zsíros-éger és a Farkasos-égerek mentén elnyúlt nádasokból ismerem, ahol azok két szomszédos nádszálla voltak felerősítve s a víz fölött 50 cm magasban állottak.

Acrocephalus palustris (Bechst.).

Az énekes nádiposzáta.

Ennek a cserregő nádiposzátaához nagyon hasonló fajnak az Ecsedi-lápon való jelenlétét egyetlen fészkeről, illetve az ebben lelt tojásokról tudtam megállapítani, amely a tyukodi Farkasos-égerek náddal, sással és pázsitfüvekkel tarkált ligetes helyén egy kóróbokorban állott (1889 június 11). Tojásai egyedül a nádirigó tojásaihoz hasonló rajzolatúak, de csak fele akkorák.

Acrocephalus schoenobaenus (L.).

Syn. *Acrocephalus phragmitis* (Bechst.).

A foltos nádiposzáta.

A nádiposzáta egyik közönséges faja, amely az Ecsedi-láp mindazon helyein, ahol nádas szomszédságában gyékényes, vagy különösen sásos területek, legbővebben Ecsed, Mérk, Börvely és Kaplony határaitban, nyúltak el, tavaszi megérkezésétől, vagyis április közepétől, októberi eltűnéséig, nagyon gyakori volt. Április második felében és május elején hol itt, hol ott sűrűn hallatszott a him túlnyomólag csicsergésszerű nászdala, amelyet valamely nádszál tetejéről majdnem függőleges fölrepülése és kis távolságra történt leereszkedése közben hallatott. Augusztus-szeptemberi költözése idején a láp minden részén, még a lápszéli kender- és tengeriföldeken is látható volt. Sásos-vizes helyeken sáscsomóban fészkel, a fészket egyik oldalával erősítve sáslevelekre.

Acrocephalus aquaticus (Gm.).

A csikosfejű nádiposzáta.

Az Ecsedi-lápon a nádasok szélén csak augusztus-szeptemberi őszi vonulása alkalmával állapíthattam meg. Az 1886—1889. évek alatt nem sikerült bizonyítékot szereznem arról, hogy a lápon fészkelte volna.

Luscinola melanopogon (Tem.).

A sitke.

Ez a déleurópai apró énekes az Ecsedi-lápon szeltében közönséges volt s ameddig ismereteink a multba visszanyúlnak, itt volt földrajzi elterjedésének legészakibb állomása. A láp azon részeit lakta, ahol a nádas, gyékényes és sásos területek egymás közelében nyúltak el. Már március közepe táján megérkezett s tavasszal, leginkább az avas nádszálak tetejéről hallatta bevezetőjében némileg a fülemilehangra emlékeztető, egyébként eléggé cserregő nászdalát. Fészket avas gyékényes, vagy sásos valamely csomósodásában többfelé láttam, de megfigyelhettem a vájások mentén a sűrű nádas száraz, nádszemetes aljában is (Tyukod, 1889 június 6; második költés). Második költését megtaláltam sásféle növények embertől tájékoztató jelként csomóba kötött friss leveleinek bokra alatt is. Késő őszi itt időzött, még november elején is mutatkozott.

Locustella luscinioides (Savi).

A nádi tücsökmadár.

A láp nagy nádasában áprilistól szeptemberig mindenütt megállapíthattam a jelenlétét. Ez volt a *Locustella*-fajok legközönségesebbje a lápon. A nád sűrűjében bujkált s a fészkelés idején időközönként fel-fel surrant valamelyik avas nádszál derekára, vagy tetejére s ott hallatta egyhangú pirregését, nem egyszer egy-két percen át egyhuzamban. Ez a pirregés hol erről, hol amarról volt hallható s így tudtam különben igen rejtetten élő egyede-

inek nagy számát megállapítani. Nádasban, a vízből kiemelkedő nádtorzsokon fészkelte.

Locustella fluviatilis (M. és W.).

A ligeti tücsökmadár.

Az Ecsedi-lápon csak a tyukodi és az ecsedi égererdők környékén észleltem. Éppen oly rejtett életmódot folytat, mint fajrokonai s jelenlétére éneke (május-június) figyelmeztetett. Olyanformán pirregett, mint a nádi tücsökmadár, csak hogy nem oly egyforma ütemmel, mert pirregése kettőző volt. Ezt fa oldalágának a derekatájáról hallatta.

Locustella naevia (Bodd.).

A réti tücsökmadár.

A lápon ritka volt. Jelenlétét a láp fűzbokros szélein és a tyukodi Farkasos-égekben (1886 május 12) állapíthattam meg, még pedig a reggelenként és esténként fűzbokor hegyéről elhangzott egyhangú, de a nádi tücsökmadárénál élesebb pirregéséről.

2. család. *Motacillidae*, Billegetők.

Motacilla flava L.

A sárga billegető.

Áprilistól az egész Ecsedi-láp felszáraz góroncos helyein, a vágások partjain s a lápszéli réteken széltében látható volt; aranysárga színruhájával és „ficűp-ficűp” hangjával könnyen magára vonta a figyelmet. Fiókái felnevelése után a legelő nyáj körül járt, éjjelezésre pedig a magas nádba vonult. A vízpart fűvében fészkelte (Tyukod, Ecsed, Börvely), többször nádkúpban is. Tojását az 1891-iki ornith. kiállításon bemutattam.¹

¹ I. LOVASSY, id. m. 23. l.

3. család. *Paridae*. *Cinegék*.

Anthoscopus pendulinus (L.).

A függő cinege.

A lápi égeresekben, továbbá a magas nádasban helyenkint nőtt fűzfacsoportoknál, sőt lápi egyes fűzfáknál is a függő cinege, a lápjáró nép nyelvén „füge”, rendes jelenség volt. Tavasszal és nyáron nem járta a sűrű, magas nádas, legfeljebb a fák szomszédságában álló nádas szálainak hegyén mutatkozott egyszer-máskor. A madár maga, rejtett életmódja miatt, kevésbé tűnt fel, hanem „ciüü” hangja, de még inkább a fák ágvégein függő, zacskószerű, művészi fészke figyelmeztetett reá. Fészket csak fűzfán láttam, még az égererdők szélén is fűzfára épített. A kaplonyi Bagolyréten nagyobb fűzfa állott magában, ezen évek során át volt függő cinege-fészek. Innen szerzett tojásait mutattam be az 1891-iki kongresszusi kiállításon.¹ Ősszel és télen odahagyta a facsoportokat és a sűrű nádasokban kóborolt, rovar-, pók- és nádmag alkotta táplálékra kutatva.

Panurus biarmicus (L.).

A barkós cinege.

A függő cinegével ellentétben, csak a sűrű nádasokban volt látható, amelyet egyik évszakban sem hagyott el. Úgy az új, mint az avas nádas össze-vissza kúszált szálain ügyesen kapaszkodva, szinte egérmódra surrant. Leginkább a vágások széleinél tűnt fel a magas nádfalakban. Nádlevelekből épített fészkeit a nádas alján levő nádszemen, vagy 2—3 szomszédos nádszál között láttam. A költés után az egyes családok együtt pásztázták a nádas. A lápjáró nép „nádi füge”-nek hívta.

¹ I. LOVASSY, id. m. 20. l.

4. család. *Fringillidae*. *Pintyek*.

Emberiza schoeniclus L.

A nádi sármány.

A nádi énekesek egyik legközönségesebb faja volt a láp minden nádas területén. Különösen a fűzbokros helyeken és a vájások széleinél tűnt fel. Fészket nádtorzsra, sáscsomóba, túlvízes helyen fűzbokor alsó ágaira rakta. Egy fészkealj innen származó tojását az 1891-iki ornith. kiállításon bemutattam.¹

II. rend. CORACIIFORMES. Szalakótaidomúak.

1. alrend. *Coraciae*. Szalakóták.

1. család. *Alcedinidae*. Jégmadarak.

Alcedo ispida L.

A jégmadár.

A rendnek ezen egyetlen faját sorolhatom az Ecsedi-láp madarai közé, amelyet a vájások szélén sokfelé (Tyukod, Kocsord, Ecsed, Börvely, Kismajtény, Domahida, Kaplony) láttam. Mindenkor a vízpart nádszálán, vagy fűzvesszőin ülve, kisebb víziállatokra lesett s hajóm közeledésekor fűttyentés közben a víz fölött egyenes irányban tovarepült. A lápon tavasztól őszig mutatkozott, de hogy ott hol fészkel, nem állapíthattam meg s erre a lápjáró emberek sem tudtak felvilágosítást adni. Ezek beszámolója szerint télen nem volt a lápon látható.

III. rend. CHARADRIIFORMES. Szalonkaidomúak.

1. alrend. *Lari*. Sirályok.

1. család. *Laridae*. Igazi sirályok.

Hydrochelidon nigra (L.).

A kormos szerkő.

Népies helyi nevei: sórjang (Börvely), halkapó (Börvely, Ecsed), kis sorigály (Tyukod).

A sirályok legközönségesebb faja volt az Ecsedi-lápon, amely egész itt tartózkodása alatt, társas életmódja

¹ I. LOVASSY, id. m. 26. l.

miatt, könnyen feltűnt. A láp csaknem minden községe határában 10–15 párból álló csapatban telepesen fészkel. Fészkeik a ritkás gyékényesekben helyenkint a víz színén úszó avas gyékénytörmelék-takarónak kissé emelkedettebb, szárazabb helyein állottak, egymástól $\frac{1}{2}$ –2 m távolságban; az ilyen fészkek a vízállással fel- s alászál-lottak (Ecsed, 1887 jún. 11; Mérk, a Csicsó-láp környékén, 1889 május 28). Láttam fészektelepét a nádas ki-sebb tisztásain úszó nádszemeten is (Tyukod, 1887 június 5). A sárgásbarna úszószemeten méteres távolságból sem látta meg az ember az ugyanilyen színű tojásokat. Tiszta kalakános helyeken a kalakán levélbokrát használta fészkelőhelyül (Börvely, 1887 június 14), a mit más sirályfé-létől nem tapasztaltam. Fészkel a nádfalak közötti víz-tükröket ellepő tavirózsa levelein, nádszemetből készített fészkekben (Ura, 1886 jún. 13), továbbá a nádasok kö-zötti sásos lápkaszáló ritkásabb helyein (Tyukod, 1886 jún. 13; Kaplony, 1889 május 30, a Kigyósér környé-kén). Tojásainak s kikelt fiókáinak a réthéják voltak a leggonoszabb ellenségei, mert a nyílt helyen levő tojáso-kat könnyen meglátták, de onnét a szerkők rendszerint közösen elűzték. A fészkelés csapatosságának eme véde-lem a főcélja. Tojásaiból az 1891-iki ornith. kiállításon¹ négy teljes fészkealjat mutattam be.

Hydrochelidon leucoptera (Temm.).

A fehérszárnyú szerkő.

A lápjáró nép a kormos szerkőtől nem különböz-tette meg. A lápon sokkal kisebb számban élt, mint említett rokona és leginkább a kormos szerkő telepein fészkel. Legbővebben az Ecsedi-tó lapijának ritkás gyéké-nyeseiben, a gyékényszemeten úszó kormos szerkő-koló-nián költött (1887 június 11). Az 1891. ornith. kiállításon innen való két fészkealj tojását mutattam be.²

¹ I. LOVASSY, id. m. 40. l.

² I. LOVASSY, id. m. 41. l.

Hydrochelidon leucopareia (Temm.).

A fehérarcú szerkő.

Csak a tyukodi lápjáró csikászok különböztették meg „közbülső sorigály” néven. Néhány kisebb csapata évről-évre mutatkozott a lápon, amelyek szemetes-goroncós nádszerűkön (Ura, 1887 június 17) és nádasbeli zsombékos helyeken (kaplonyi Bagolyrét és Rózsamező, 1889 június 15) kisebb telepeket alkotva fészkeltek. Fészkelésre a többi két szerkőfajjal nem társult. Az 1891-iki kongresszusi kiállításon az 1887-iki urai telepről származó négy ritka szép fészekalj tojását állítottam ki.¹

Sterna hirundo L.

A küszvágó csér.

Az Ecsedi-lápon egyik-másik évben egy-két kisebb csapata költött és pedig az urai zsombékos területen zsombékfejekén, a tyukodi lápi kaszálákon a füves széleken, az ecsedi határban pedig a szemetes-goroncós nádtarlókon láttam kisebb kolóniáit. Az ecsediek „halkapó”-nak mondták.

Larus ridibundus L.

A danka sirály.

Ecseden „sórján”, Börvelyben „sórjámg”, Tyukodon „nagy sorigály.”

A lép életének utolsó évtizedeiben fészkelte ugyan rajta, de nem minden évben; fészkelése csak magas víz-állásokkal esett össze. Fészkelését éppen olyan csapatosság jellemezte, mint a többi sirályféléét. A 10—20 párból álló fészektelepek gorondos-zsombékos, vagy nádtorzsos helyeken, kiégett nádasokban voltak. Az 1891-iki ornith. kiállításon négy teljes fészekalj (Ura, 1887 június 18) tojását mutattam be.²

¹ I. LOVASSY, id. m. 41. l.

² I. LOVASSY, id. m. 40. l.

2. alrend. *Limicolae. Sárfutók.*1. család. *Charadriidae. Szalonkák.**Vanellus vulgaris* Bechst.

A bibic.

A bibic, a lápiak nyelvén „libuc“, a lép egész kerületén jellemző madara volt a nem vízállásos sáskaszálóknak és a vizes területek szomszédját tevő legelőknek. Kora tavaszi megérkezésétől, ezek fölött, hirtelen kanyarodások, fel- és levágódások és siró kiáltozások között szálldosva, nem maradhatott figyelmen kívül, ahol embert, kutyát sikongva követett. Zombékos helyeken, apróbb szigetek kis dombjain, a legelők vakondtúrásán, fücsomó tövéénél, vagy sásos legelőn sástőnél fészkel. Tojásait legtömegesebben április első felében, továbbá májusban kaptam. A „libuctojás“-t gyűjtő lápjáró embereknel áprilisban a bibictojások között sok füttyülő cankó-tojás akadt, míg a májusban szedettek között láttam a pajzsoscankó és a gólyatöcs tojását is.

Aegialitis alexandrina (L.).Syn. *Ae. cantiana* (Lath.), *Ae. albifrons* (M. W.).

A széki örvöslile

A lép északnyugati, a nyíri homokra rúgó szélein (Nagykocsord, Nyírcsaholy, Nagyecsed), a foltonkint nedves legelőkön és a szomszédos gazos szántóföld-táblákon, továbbá a domahidi legelőkön egész nyáron át látható volt, de csak mérsékelt számban.

Recurvirostra avosetta L.

A gulipán.

Ez a fehér színéről messziről feltűnő, álldogáló természetű charadriomorf madáralak a lép életének utolsó évtizedeiben a lép vízállásos, kopár vagy rövidnövényzetű mellékein, egyenkint, vagy párban egész nyáron át, többfelé mutatkozott s így kétségtelen, hogy fészkel is. Őszi

vonulásakor történt elejtéséről több helyről (Kismajtény, Domahida, Ökörítő) szereztem bizonyítékot.

Hypsibates himantopus (L.).

A gólyatöcs.

A láp szórványos előfordulását és csekélyebb számmal mutakozó, fészkelő madara gyanánt ismertem. A mélyebb vizek közötti zsombékon, nádtorzson, a legelő vizes-területtel övezett szigetén, de mindenkor mélyebben a lápra rúgólag fészkel (Tyukod, 1886 május 24; Kaplony, 1887 május 19; Domahida, 1889 május 20) mint a közel hasonló alakú, nagyságú és rajzolatú tojásokat rakó búbic.

Totanus calidris (L.).

A fütyülő cankó.

A lápkörüli legelők belső szomszédságát tevő, nagyobb, vizállásos, nem magas fűvű helyein, továbbá a zsombékos pontokon általánosan ismeretes fészkelőmadara volt a lápnak, a mely ember előtt hirtelen vágódott fel s éles, sipító fütyténtésével fellármázta a környéket. Tojásait április második felében gyűjtöttem. Háromtagú („tyű-hűhű”) fütyténtését minden lápjáró ember ismerte. Helyi nevei gyanánt a „vízi sneff”-et (Mérk) és a „fütyülő sneff”-et (Tyukod) jegyeztem fel.

Totanus stagnatilis Bechst.

A tavi cankó.

A domahidi határban (1886 május 14-én) „libuc-tojás”-t gyűjtő lápjáró embernél a búbic, pajzsoscankó és a gólyatöcs tojásai között e madárnak 3, hihetőleg egy fészekből származó tojását állapítottam meg, a melyek kisebbek voltak a többieknél s első sorban barnásfehér alapszínük irányozta rájuk a figyelmemet. Ezeket a 1891-iki congresszusi kiállításon be is mutattam.¹

¹ I. LOVASSY, id. m. 35. l.

Machetes pugnax (L.).

A pajzsoscankó.

A pocsgós helyekkel váltakozó lápszéli legelőkön, zsembékos, vagy más emelkedés szárazabb helyén május hóban sokféle fészkelő (Ökörítő, Porcsalma, Tyukod, Kismajtény, Domahida). Tavaszi és az augusztussal beálló őszi vonulásakor a lép sáros, csupasz helyein más, vonuló charadriomorf madárfajokkal kevert csapatban heteken át volt látható.

Limosa melanura Leisl.

A nagy goda.

A lép síkvízei és tócsái mentén elnyúló lápszéli kaszálókon március utolsó napjaitól szeptemberig egész nyáron látható volt és erőteljes kéttagú („lü-tyó”) szava hol itt, hol ott hangzott. Fészkei a pocsgós kaszálók kis talajemelkedésén készített mélyedésben állottak s tojásait május első felében (Kaplony, Domahida, Kismajtény) kaptam.

Gallinago scolopacina Bp.

A közép sárszalonka.

A közép sárszalonka, vagy „mórsneff” a lápszélek nedves kaszálóin, zsembékos helyein és az ezekkel határos marhalegelők disznótúrásos, sáros részein, József nap-tól április végéig, minden évben meglehetősen számmal mutatkozott, a nálunk csak átvonuló kis sárszalonkával, vagy szőrszalonkával (*Gallinago gallinula* L.), valamint a szintén csak átvonuló nagy sárszalonkával, vagy „duplasneff”-el (*Gallinago major* Gm.) együtt; míg nagyobb része április végére tovább vonult, addig a lápon fészkelésre csak mérsékeltebb számmal maradt meg. Itt fészkelését a május havában jó magasban történt sajátságos, zeg-zugos nászrepülése s ezzel kapcsolatosan a bárány bégetésére emlékeztető hangja árulta el. Ezt a nászrepülést a lápnak úgyszólván minden községe területén minden évben meg-

figyelhettem. Tojásait Tyukodon 1886 május 16-án, Kaplonyban 1889 május 29-én szereztem meg. A tyukodi nép „báránybégető”-nek hívta.

2. család. *Glareolidae*, Székiérek.

Glareola pratincola (L.).

A székiéser.

A kismajtényi és domahidi marhalegelők sáros helyein csaknem minden évben egész nyáron mutatkoztak; 1889-ben a kaplonyi Horgosháttól keletre fekvő szikes legelő sáros foltjain mintegy tíz párja fészkel.

IV. rend. GRUIFORMES. *Daruidomúak*.

1. család. *Gruidae*, Darvak.

Grus communis Bechst.

A daru.

A láprarúgó 17 község legényeinek darutoll-szükségletét — mert annak idején nem is volt legény a faluban, a kinek nem darutoll díszítette a kalapját — a lap lesipuskásai szállították, a kik evvel a lápon fészkelő darut folyton gyéritették, majd, mint ilyet kipusztították. A legöregebb madárismerő, lapjáró emberek bemondásai szerint a kaplonyi határban már 1863 óta nem fészkel; kaplonyi lápi vezetőm 1855-ben még négy párnak szedte ki a fiait s nevelte fel, mert akkoriban az udvarokban — úri házakban is — mint dísz tollat termelő állatot szelíden is tartották. A bőrvelyi, ecsedi és tyukodi nagy nádasokban, leginkább az égererdők és a Csicsó-láp környékén, a múlt század hatvanas éveinek a végéig még évről-évre fészkel. A lapjáró emberek bemondása szerint a gólyához hasonló nagyságú, lapos fészket a nádasban vízből kiálló nádszemetre, a Nagy-éger szélén fűzfagyökérzetre, leginkább náddarabokból rakta s csaknem mindig két tojást költött ki. Nagy Tamás lápi kalauzom annak idején egyszer hármas fészekalját találta. A hetvenes évektől kezdve már csak tavaszi és őszi költőztében mutatkozott a lápon.

Foltokban jött s egyénei nyújtott nyakukról s a gémekénél lassúbb szárnycsapásaikról már messziről felismerhetők voltak. A csapat csak egy-két napra szállott meg. Vonuló csapatait 1886 és 1889 között a lápon minden tavasszal megfigyelhettem. 1887-ben az ecsedi határban egy lelött hímét magam is láttam. Nagy ritkán nyáron is mutatkozott itt-ott egy-egy fészkeléshez nem jutott egyéne.

2. család *Rallidae*. *Vízityűk*ok.

Fulica atra L.

A szárcsa.

A láp egyik legközönségesebb fészkelő madara volt, amely tavaszi megérkezésekor, április elején, a sík vizeket feketedő csapataival lepte el. Április közepére a tovább vonulók eltűntek s az itt maradottak a magasodó vízinövényzetben páronként szétkülönültek s ezentúl csak a növényzet szélén, vagy a közte levő víztükrökön úszkálva voltak láthatók. Fészke avas nádasban, néha az új nád között is, kákabokorban, a víz színére, náddarabokból volt építve s a felseje száraz levelekkel kirakva. Lápon gyűjtött tojásaiból az 1891-iki kongresszusi kiállításon hat teljes fészkealjnyit állítottam ki.¹

Gallinula chloropus (L.).

A vízityűk.

A lápjáró nép „zöldlábú”-nak hívta. Az Ecsedi-láp magasabb növényzetében mindenfelé rendes jelenséggént ismertem fel, de rejtettebb életmódja miatt nem könnyen tűnt szembe. Még leginkább a magas növényzet melletti víztükrök szélében lephettem meg, de ilyenkor is azonnal a sűrűbe menekült. Általában közönséges voltát főként a sűrűből kihallatszott, jellemző rikkantásáról állapíthattam meg.

¹ I. LOVASSY, id. m. 37. l.

Ortygometra porzana (L.).

A pettyes vízicsibe.

Nappal a magas nádas sűrűségeiben rejtőzött s ritkán került valamely vízeres helyen, vagy vízszélben úszó gazon, vagy a víztükröt sűrűn borító tavirózsa levelein futkosva az ember szeme elé, de mihamar sűrűbe menekült. Fütttyentgetéseit a lápon, különösen esténként, mindenfelé megfigyelhettem, de jóval kevesebb volt, mint zöldlábú rokona, a vízityúk. A lápról származó egy fészekaljnyi tojását az 1891-iki ornith. kiállításon bemutattam.¹

Ortygometra parva (Scop.).

A kis vízicsibe.

Rejtett életmódja és éjjel mozgó természete miatt nehezen volt meglátható, csak bugyborékolva pittyegő „gíg-gíg-gíg” szava árulta el a jelenlétét a nagy kiterjedésű nádasok és magasabb sásosok különböző területén.

Ortygometra pusilla (Pall.).

Syn. *Ortygometra Bailloni* (Vieill.), *O. pygmaea* (Brhm).

A törpe vízicsibe.

A kaplonyi lápszél sekélyvizű sásos-kákás helyein ejtettem el (1887 május 7) egy példányát ennek a nappal a sűrűben tartózkodó s éjjel mozgó apró rallidának.

Crex pratensis Bechst.

A haris.

A lápszéli kaszálókon és a nedves területekkel határos vetéstáblákon május második felében és júniusban többfelé hallottam kéttagú harsogását, amellyel jelenlétét nyomban elárulta (Kaplony, Börvely, Nagyecsed, Tyukod), de korántsen volt oly bőséges, mint ahogy a hegyvidékek völgyi kaszálóiról ismerjük.

¹ I. LOVASSY, id. m. 37. l.

Rallus aquaticus L.

A guvat.

Ennek az úgy a magasabbfűvű, mint az alacsonyabb sűrű vizinövényzetben rejtőző természetű madárnak a jelenlétét, úgy sokfelé hallott éles füttyentéséről, mint kézrekerült, 7 tojást tartalmazó teljes fészekaljáról (Tyukod, 1886 május 30) állapítottam meg. E fészekalj az 1891-iki nemzetközi ornith. kongresszus kiállításán is be lőn mutatva.¹

V. rend. FALCONIFORMES. *Sasidomúak*.

1. alrend. *Accipitres*. *Ragadozók*.

1. család. *Aquilidae*. *Sasok*.

Circus aeruginosus (L.).

A barna rétiheja.

A Ecsedi-láp legközségesebb mocsári zsványa volt, amely egész nap, hol itt, hol ott, a nád fölött kóválygott, madártojásra, fiókára kutatva. Az egészen nyílt helyeken telepesen fészkelő sirályfélék csapata közösen üzte el; a szárcsa a tojásain hanyatt vágódva csőrével s lábaival vágta, rugdosta el a sivitására megjelent himje segítségével, de azért a különféle fészkelőtanyák fiókáit rendszeresen dézsmálta, főként olyankor, amikor az öregek nagyrésze fiókáik részére élelem után járt. Fészkepítéshez galyat hordott, így juthattam később a sűrű nádasban volt fészkeihez. Az 1891-iki nemzetközi kiállításra a lápról származó három fészekalj tojását mutattam be.² A lápjáró nép „héja” néven ismerte.

Circus cyaneus (L.).

A kék rétiheja.

Éppen olyan közönséges ragadozója volt a lápnak, mint a barna rokona. Világos színruhás himjét a lápjáró

¹ I. LOVASSY, id. m. 36. l.

² I. LOVASSY, id. m. 8. l.

nép általában „fejér héja”-nak nevezte; Tyukodon a „hókánya” nevet is hallottam. Élete módja szakasztott mása volt a barna rétihéjának. Innen származó tojását (Tyukod, 1889 május 20) az 1891-iki kongresszusi kiállításon bemutattam.¹

Haliaëtus albicillus (L.).

A rétisas.

Eme legnagyobb sasunknak 1886-ban még láttam lakott fészket a Farkasos égerekben, nagy égerfán, 10 m magasban. Ugyanazon év április 26-án egy nádasbeli hulláról négy darabot vertem fel, ahol két békászó sas és egy szürke varjú társaságában lakmároztak. Minden olyan tavasszal, amikor a magasabb vízállás nagyobb víztükröket formált a lápon s azokat a szárcsa vonulásba levő feketedő csapatai lepték el, a rétisznak is látható volt 3—4 egyéne, amelyek a szárcsákra vadásztak. A tyukodi határban 1889 május 18-án a lép fölött egy fehér farkú öreg példánya kerengett s vele egy barna rétihéja ingerkedett. A lápjáró nép „báránysas”-nak mondta.

Aquila pomarina Brhm.

A békászó sas.

A lápjáró nép nyelvén „fekete sas”. Az ecsedi Nagy-égerben 1887-ben láttam egy lakott fészket. A lápon nyaranta többfelé vertem fel.

VI. rend. CICONIIFORMES. Gólyaidomúak.

1. alrend. *Steganopodes*. Evezőlábúak.

1. család. *Pelecanidae*. Gődények.

Pelecanus crispus Bruch.

A borzas gődény.

A gődényfajok, a legöregebb, értelmes lápjáró emberek bemondása szerint az Ecsedi-lápon emberemlékezet

¹ I. LOVASSY. id. m. 8. l.

óta nem fészkeltek s így valószínű, hogy költőtanyáik itt csak a XVIII. század derekáig léteztek. A láp madárvilágának a XVIII. századbeli s még előbbi állapotáról sem feljegyzés, sem szájhagyomány nem maradt reánk, de az aldunamenti XIX. századi fészkelőtelepek ismerete s a vonulásakor nálunk régente bővebben, ujabban már ritkaságként mutakozó gödények előfordulásából fel kell tételeznünk, hogy régente az Ecsedi-lápon, a Sárréteken és a tiszamenti nagy nádas rétségek megfelelő víztükrös helyein végig költöttek. Eltűnésük, dél felé haladólag, kétségtelenül fokozatos volt; legtovább tartották magukat a Tisza torkolata táján elnyúló nádas rétségekben. Az Ecsedi-lápon történt rövid időzésére emlékeznek a kaplonyi öreg lápjárók; szerintük az 1855-iki nagy víz alkalmával és az utána következő két év tavaszán, egész falka „borzasfejű” gödény időzött néhány napon keresztül a határ lápi vizsein, de azóta ott nem látták. A nagyecsed-i lápjárók szerint 1862-ben négy darab szállott meg s közülök egy szintén borzasfejűt el is ejtettek. Tyukodi lápi kalauzom, aki már akkor harminc év óta járta a lápot, gödényt sohasem látott.

2. család. *Phalacrocoracidae*. Kárókatonák.

Phalacrocorax carbo (L.).

A nagy kárókatona.

A lápjáró emberek nyelvén „nagy halfarkas” (Tyukod, Ecsed, Kaplony). A lápon csak tavaszi nagy vízállás idején mutatkozott, rendszeren 3—4 darab halászott együttesen, még pedig vagy a nagyobb síkvízekben, vagy az ecsedi és tyukodi azon nagyobb vágásokon, amelyek alacsony sáskaszálókban vezettek keresztül, mint ahol biztonság érdekében messze elláthatott. Kevésbé nedves, vagy éppen száraz esztendőben nem mutatkozott. Semmi nyomot sem találtam arra, hogy emberemlékezet óta a lápon fészkel volna.

Phalacrocorax pygmaeus (Pall.).

A kis kárókatona.

Nagy Tamás tyukodi lápi vezetőmnek a madár, fészke és tojásai pompás leírása kapcsán tett állítása szerint az Ecsedi-lápon a múlt század hatvanas és hetvenes éveiben, a magas nádasok fűzfás területein kisebb kolóniákban fészkeltek és pedig bakcsóval, tyúkgémmel és magyar ibisszel közös tanyákon. Ott jártamkor, a nyolcvanas évek második felében, már nem láttam. Ez volt a lápszéli nép „kis halfarkas“-a.

2. alrend. *Ardeae. Gémek.*

1. család. *Ardeidae. Igazi gémek.*

Ardea cinerea L.

A szürke gém.

Lápi népies neve: „kék gém“. Börvelyben „darugém“-nek is hallottam. Míg hazai valamennyi nádasunkban a szürke gém jóval számosabb, mint a vörös gém, addig az Ecsedi-lápon ez fordítva volt. És pedig azért, mert a daru kipusztításától kezdve a szürke gém szolgáltatotta a falusi legények kalapdiszüzül divatos dísztollat és így a láp puskásai nagyon utána jártak. Ezért a lápon éppen oly vigyázó volt, mint korábban a nagy kócsag. A láp nagy nádasában mindenfelé fészkeltek kisebb telepeken, s főképpen ott, ahol fűzfák és fűzbokrok tarkázták a nádast. Ily helyeken egy-egy ágasabb fűzfán tíz fészke is akadt. Amely pároknak már nem jutott fészkelőhely a fákon, azok derékon megtört és visszahajlított három vagy négy szomszédos nádszálon, mint lábakon fészkeltek, ember arcmagasságában. Ahol tisztán nádon fészkeltek, ott teleptársa volt a mindenkor nádon fészkelő vörös gémmek. Ily esetben az egyes fészkek mintegy 30 lépésnyire állottak egymástól. A gémfajok közül ez költött a legkorábban, szinte egyszerre a nagy vadlúddal. Az 1891-iki ornith. kiállításon a lápról négy fészkealj tojását mutattam be.¹

¹ I. LOVASSY, id. m. 33. l.

Ardea purpurea L.

A vörös gém.

A lápon a bakcsóval együtt ez volt a gémelek legközelebbi faja, legbővebben a keleti részek nagy, zárt nádasában (Csengerbagos, Csengerujfalu, Ura, Tyukod). A hajócsapások és vándorok vízerein itt-ott egyesével csendben álldogált, lesett; hajó közeledtére nem nagyon megszűröl szinte hatrét görbülve robogott fel egyenkint, mintha csak tudta volna, hogy senki sem vesztegeti rá a lövést. Kizárólag avas nádokon fészkel; 3—4 szomszédos szálát a derekán megtört, visszahajlított s ezek tetejére, mint lábakra építette jókora nagy fészket, ritkás telepen, ahol a fészkek egyenletes eloszlással 10—30 lépésnyire állottak egymástól. Rendszerint fajtiszta telepen fészkel; néha társult csak közé a szürke gém, vagy alatt a nagy vadlúd egy-egy párja. Két-három héttel később — májusban — rakta tojásait, mint a szürke gém. A lápi nép „vasgém”-nek nevezte. Az 1891-iki nemzetközi madártani kiállításon az Ecsedi-lápon végzett gyűjtéséből hat szép fészkek aljnői tojása nyert bemutatást.¹

Egretta alba (L.).

A nagy kócsag.

Azon időkön át, amelyekre a lápjáró és a lápot ismerő emberek emlékezete visszanyúlik, a nagy kócsag az Ecsedi-lápon, a magas nádasok megfelelő helyein, szerte fészkel ugyan, de csak néhány párban és pedig a szürke gém tanyáin, ahol a szürke gém a nádasban rejtőző fűfákon és fűbokrokra a nagy kócsag pedig azok közelében, avas nádokon fészkel. Fel kell tételeznünk, hogy úgy a magyar díszruhákhoz, mint a falusi legények kalapjához keresett kócsagtoll szerzése végett a lápra nyíló 17 község nem csekélyszámú puskása századokon keresztül a nagy kócsagnak annyira utána járt, hogy ennek az Ecsedi-lápon ezen időktől fogva nem is lehetett oly népes fész-

¹ I. LOVASSY, id. m. 33. l.

kelő telepe, amilyen például a vadászatilag tilalmazott Kis-Balatonon egészen az 1893. évig fennállott. Mint fészkelőt először a láp déli területeiről pusztították ki, ahol a Zöldhalom körül a szürke gémek tanyáján, bezárólag 1862-ig, még 3—4 párja fészkel. A láp nyugati részeinek nagy nádasában, így az ecsedi határban is, még a múlt század hetvenes éveiben is költött. Legtovább tarthatta magát fészkelőként a láp keleti, nehezen járható, rengeteg nádasában, nevezetesen az urai, csengerujfalusi és csengerbagosi határookban, hol néhány párja 1881-ig, évenként hol itt, hol ott vert fészektanyát s ez évig kisebb, 10—16 darabra rúgó csapatai egész nyáron át láthatók voltak a láp e részein. Az 1882. év tavaszán érkezettek közül az ecsedi határban 15 darabot lőttek le. Evvel mint fészkelő, végleg eltűnt a lápról, mert ez időtől a láp életének végéig, már csak nagy vízállás idején mutatkozott tavaszontként néhány napra egy-két egyéne; így 1889 március 27-én magam is láttam az ecsedi határban négy darabot, de ezek is rövidesen tovább vonultak.

Egretta garzetta (L.).

A kis kócsag.

A kis kócsag az Ecsedi-lápon, a lápjáró madárismérők évtizedekre visszanyúló tapasztalatát szerint, évenként csak néhány párban költött és pedig mindenkor más fajokkal közös tanyán, azok lakóiban keresve segítő társat a láp fészekrablói, a rétiheják támadásai ellen. Egyik-másik évben, sőt néhány évtizeden át is, teljesen kimaradt, majd ismét megjelent. Közös tanyán fészkel a bakcsóval, tyúkgémmel, kis kárákatónával és a magyar ibisszel. Fészket a nádban rejtőző fűzfák ágaira rakta. Egyszínű zöld tojásai a bakcsóéhoz hasonlítottak a legjobban, de gömbölydedebb alakjukkal különböztek tőlük. Amely években a lápon fészkel, azokban nyáron át 3—4 darabja járt-kelt együtt.

Ardeola ralloides (Scop.).

Syn. *Ardeola comata* (Pall.).

A tyúkgém.

Az irodalmunkba általam e fajra alkalmazott fenti magyar név e fajnak az Ecsedi-láp mellékén dívott népies neve. Az Ecsedi-lápon, a nagy nádasokban rejtőzött fűzfacsoportokon minden évben volt többfelé kisebb fészkelőtelepe, leginkább a bakcsó, de emellett még a magyar ibisz és régebben a kis kárókatona társaságában is. A fészektelepen a tyúkgém tisztán fűzfavesszőből készített kisebb fészkei a legalsó elágazásokon állottak és tojásai a legkisebbek voltak. Leggyakrabban a sásos területek vízárkainál figyelhettem meg ezt a röptében egészen fehérnek látszó madarat, ahol rendszeren 3—4 darabonkint álldogálva lestek apró víziállati eledelre, s ahonnan közeledtemre hirtelen rebbentek fel s lassú szárnyalással repültek tova, de nem nagy messzeségben leereszkedtek.

Nycticorax griseus (L.).

A bakcsó.

Helyi népies nevei: Börvely táján: vankuj, Ecsed vidékén: vaszka, Tyukod körül: faszka, Kaplony környékén: kak. Az Ecsedi-lápon a vörös gémmel együtt a bakcsó volt a gémelek legtömegesebb faja. Csoportosan fészkel a sűrű nádasban szétszórta létezett fűzbokrokra, kisebb tanyákra osztva, oly helyeken, ahová csak magas vízállás idején lehetett behatolni, természetesen hajóval. A kevert tanyákon ez volt mindig a legtömegesebb; hozzá társult a tyúkgém, a magyar ibisz, egyik-másik évben a kis kócsag, régebben pedig kis kárókatona is. Egy-egy fűzbokron négy-öt fészket láttam. Volt év, amikor oly tömegesen fészkeltek, hogy amelyek a fűzbokrokra már nem találtak alkalmas fészkelőhelyet, azok a fűzbokrok mellett, nagy területen, szinte letarolták az avas nádat s a törmeléken, egymás közelében, sűrű telepet alkotva, százsámra fészkeltek. A bakcsótanyán reggel és este

nagy volt a lárma s evvel árulták el a telep hollétét. Tojását az 1891-iki ornith. kiállításon bemutattam.¹

Ardetta minuta (L.).

A kis gém.

A láp kisebb-nagyobb nádterületeit mindenfelé lakta, s bár, mint a sűrű nádasok lakója, ahol az egyes szálaikon a leggyorsabban surrant tova, nem nagyon tűnt a szembe, mégis mindenfelé találkozhattam vele, mert csendes helyen nem ritkán önként váltott át a nád fölött más, nem nagyon távoli helyre, máskor pedig nesztelenül haladó hajómmal többször vertem fel, amikor ugyancsak a nád fölött repült tova s kis távolságra behullott a sűrűségbe. Fészket egyenkint, nádasbeli fűzbokrok legalsó ágai közé nádgazból építette (Tyukod, 1887 június 7; Kaplony, 1889 június 13). A tyukodiak „nádgém”-nek hívták.

Botaurus stellaris (L.).

A bölömbika.

A gémcsoport legrejtettebb életmódú ezen fájának a lápon való jelenlétét a tavaszi hónapokban hol innen, hol onnan eléggé gyakran hallatszott, négy-ötször megismétlődő, kéttagú bömbölése tette kétségtelenné. A láp keleti részein bővebben hallottam a szavát, mint a nyugati részekén. Egyenkint fészkel s fészekhelyül vagy a kákabokrot letapodta s reá, vagy a nádas szárazabb helyén a nádtövekre olyanforma fészket épített, mint a szárcsa, csak hogy a víz fölött magasabbra helyezte. Nagyon vizes esztendőben nádasbeli fűzbokorra is ráfészkel. Hajóval csendesén haladva, a nádfalak között egyszer máskor fel is vertem, de mihamar a sűrűbe hullott. Az 1891-iki ornith. kongresszus alkalmával a lápról származó egy fészkaljnyi tojását (Tyukod, 1887 június 15), kiállítottam.² A soha be nem fagyott lápkutaknál néhány egyéne év-

¹ I. LOVASSY, id. m. 34. l.

² I. LOVASSY, id. m. 34. l.

ről-évre áttelelt. Népies neve a láp egész környékén „vízibika” volt.

3. alrend. *Ciconiae*. Gólyák.

1. család. *Ciconiidae*. Igazi gólyák.

Ciconia alba Bechst.

A fehér gólya.

Annyiban sorolható a láp madarai közé, mert a láp körüli községek házain (legbővebben Kálmánd-, Börvely- és Kaplonyban) fészkel s a lápszéli kaszálókon, legelőkön és szántókon lépdelve kereste élelmét. A magasnövényzetű rétségbe nem járt be. Érdekes, hogy a lápkörüli öreg emberek egybehangzó állítása szerint, az 1863-iki rendkívüli száraz évben a lápszéli községek gólyafészkeibe egyetlen pár sem rakott tojásokat.

Ciconia nigra (L.).

A fekete gólya.

Néhány egyénét a láp szélein minden évben megfigyeltem. A lápba mélyebben csak száraz esztendőben hatolt be (1885). A környék tölgyeseiben (Atya, Töketeres, Mérk) fészkel. A mérki vadaskert tölgyesében 1889 május 16-án öt, már nagyon fias tojását találtam s emiatt csak egyet vettem el, amelyet körülményes kiürítés után az 1891-iki ornith. kongresszusi kiállításon be is mutattam.¹

2. család. *Ibididae*. Ibiszek.

Plegadis falcinellus (L.).

A magyar ibisz.

Az 1885-től 1889-ig terjedő lápi tanulmányom éveiben minden tavasszal nagy csapatainak homlokvonaltal haladó, nem éppen egyenes sorait rendes jelenséggént ismertem; a Csicsó-láp táján 1889 május első hetében

¹ I. LOVASSY, id. m. 34. l.

300—400 darabra becsültem egy, a tavaszi vonulásából beállított csapatát. Tavasszal a láp legkésőbbben érkező fészkelő madara volt s mivel még a fészkelés idején is a csapatosság jellemezte, könnyen feltűnt. Amely években a fészkelőpárok száma nagy volt, fajtisztá telepen fészkeltek; a gyékénnyel, kákával kevert nádasok alkalmas területét egy-egy csapata letarlózták s a kiszedett növényrészekből és az avas nádszemétből a vízszínre, a növényzet kiszedése folytán keletkezett kisebb víztükrök körül, rakták a szárcsáéhoz hasonló nagyságú és szerkezetű fészkeiket, helyenkint sűrűn. Amely években kisebb számmal jelent meg, akkor a nádasok között levő fűzfákra volt gémtanyákba (szürke gém, tyúkgém, bakcsó, kis kócsag) telepedett, ahol fészkeiket a gémeiktől zöld növényrészekkel való béleltsége tette megkülönböztethetővé. Június első felében rakta tojásait. Fészkenkénti 3—4 tojása a bakcsóéhoz hasonló nagyságú, de egyik végén hegyesebb és jóval sötétebb zöldeskék volt. A régi lápjáró emberek bemondása szerint a régi időkben, egészen 1862-ig, rendszeren fészkeltek a lápon; az 1863-iki szárazságban ellenben teljesen kimaradt és utána 1876-ig nem fészkeltek itt. 1877-től kezdve egyéni sokasága évenként nagyon változott; egyes években kevés fészkeltek, máskor igen bőven, míg száraz évben nem maradt meg, így lápi tanulmányom ideje alatt az 1888-iki száraz évben sem költött. Népies nevei: Tyukodon: „kárókatona”, Kaplony környékén; „fekete sneff.”

Platalea leucorodia L.

A kanalasgém.

A lápjáró nép Tyukod vidékén „fejér gém”-nek, a kaplonyi svábok „kanalaslibá”-nak hívták. A kanalasgémeket az Ecsedi-láp egyik legfeltűnőbb, közönséges és ott nagy számmal fészkelő madara gyanánt ismertem. Teleléséből április közepe tájára érkezett és fehér színruhája, valamint sűrű csapatossága folytán könnyen feltűnt. A fészkelés megkezdéséig egész nap a rétség magas növényzetű területein kívül, a lápszéli sásos-vizes helyeken több-

felé falkaszámra kereste az iszapban rejtőző csíkot s a vizek kisebb állatait, 1889 május 18-án pl. a tyukodi vájástól keletre tanyázott csapat egyéneinek számát 250-re becsültem. Egy-egy legelő falkája távolról szakasztott azt a képet mutatta, mintha ott óriási falusi libafalka legelt volna. A fészkelés megkezdésétől a fészkelő tanya munkálatai foglalták le, ezért ettől az időtől a sásos-vizes helyekre a csapatok csak hajnalhasadtakor jártak ki, de mihamar visszatértek az avas nádas rengetegébe, a fészkelő tanyákra, munkába. Tömegei az Ecsedi-lápon mindig fajtisztá tanyán költöttek. A rendszerint gyékénnyel, kákával kevert nádasban hosszúkás foltokban kiszedték a növényzetet s az így keletkezett víztükrök mindkét szélén a kiszedett növénytörmelékéből sorjában építették golyafészkek nagyságú s egymástól egyenlő távolságban sorakozó fészkeiket a vízre, illetve a letördelt nádszemetre. A költés tartama alatt a víztükrökből előtörő új hajtásokat folyton szedegették, hogy fiatalaik a fészkekről közvetlenül vízbe léphessenek s annak iszapjában kereshessék állati eledelüket, közöttük főtáplálékukat, a csíkot s amely csíkgazdagságba rejlik a kanalasgém itteni tömeges fészkelésének a magyarázata. Tanyái holléte a madarak járásából volt megállapítható. Ezek rendszerint embertől alig megközelíthető nádasokban rejtőztek. Közelebből figyelve, jellemezte a tanyát az a nyöszörgésszerű zaj, amit ott csaptak. Tojásait főként május második és június első felében találtam. A csengerbagosi határban 1887 június 2-án sikerült egy fészkelő tanyájára behatolnom, ahol a fészkek számát, több elnyúló víztükrő mentén sorakozva kétszázra becsültem; 1889 május 19-én pedig az urai határban volt alkalmam egy nádtorzsos égési helyen, térdig érő vízben egy órai lábalás után oly tanyájára jutnom, ahol a fészkek száma mintegy 150 volt. Az első puska-lövésre mennydörgésszerű robajjal kerekedtek fel felhőző fehér csapatai, amelyek a puszkázás elől oly nagy magasságra emelkedtek, hogy eltűntek a szemeim elől. Feljegyeztem, hogy a tanyával határos nádasban fészkeltek vörösgémek fészkei közül kettőt a kanalasok elerőszakoltak s

ezekben találtam tojásaikat. Rendkívüli jelenséggént jegyeztem fel, hogy 1889-ben a csengerbagosi határban már ápril 24-én voltak tojásai; onnét vitt haza egy tyukodi ember ötven tojást — házi használatra. A kanalgém sötétsárga székű tojásai ugyanis jóízűek, ellentétben a gémekek (*Ardeae*) tojásaival, amelyek erős halizűk miatt élvezhetetlenek. A meglátogatott két tanyáról származó hét fészkealjnyi tojása az 1891-iki ornith. kiállításon volt látható.¹

VII. rend. ANSERIFORMES. *Lúdiformúak.*

1. család. *Anseridae. Lúdak.*

Cygnus olor (Gm.).

A bütykös hattyú.

A legöregebb lápijáró emberek és lápi vadászok beszámolója szerint a bütykös hattyú emberemlékezet óta nem fészkel a lápon.

Cygnus musicus Bechst.

Az énekes hat yú.

Egyik-másik év kora tavaszán, nagyobb vízállás alkalmával, a láp síkvízein néhány darabból álló kis csapata meg-megszállott, de csak néhány napra s azután tovább vonultak. A kaplonyi vizeken a lápijáró emberek 1882 tavaszán látták az utolsókat.

Anser cinereus Mey.

A nyári lúd.

A nyári lúd az Ecsedi-láp minden alkalmas területén, a láp életének végeig, minden évben rendszeresen fészkel. Legbővebben a láp keleti és északi részein, főként a csengerbagosi, csengerujfalusi és urai határookban, továbbá az Ördögös-lápon, mint a melyek vadságuk miatt a láp legkevésbé járt területeit tették. Február közepe táján érkeztek az első foltok s a be nem fagyott vizeket keresték fel. Nedves esztendőben több, szárazban

¹ I. LOVASSY. id. m. 34. l.

kevesebb mutatkozott. Március második felében már tojásokon ült. Nagy avas nádasok szélein, az avas nádasok között levő kaszálókon, sűrű gyékényesben és az ingó lápok szélein, de mindenkor víztükrök közelében rakta a fészket. Az avas nádasokban a vízre, egyebütt góroncos, szemetes száraz helyen épített. Alkalmas pontra nádszemetet hordott össze s ott alapjának a kerületén kocsi-kerék nagyságú és a közepén 30 cm-ig felmagasított csonkakúpszerű fészket rakott, a melynek tetején volt a pihével bélelt fészkekmélyedés. 1887 áprilisban a nyári lúd fészkelési viszonyait vettem vizsgálat alá s ekkor a csengerujfalusi és urai határookban 18 fészket vizsgáltam meg, a melyekben 91, részben tiszta, részben már fias tojását találtam. Ugylátszik az anyák még fiatalok voltak, mert egy fészekben sem találtam 6 tojásnál többet. A tojások közül 7 fészkekaljat elszedtem s azokat az 1891-iki nemzetközi ornith. kongresszus kiállításán be is mutattam¹. A fias tojásokból egy fészkekaljat (6 darabot) vezetőm haza vitt s tyúkokkal ki is költtette valamennyit. A lápszéli községekben mindenfelé láttam háznál kelt, vagy fészkekből pihés korban elszedett vadlibákat, a melyek a házi ludak között nevelődtek és sokkal szelidebbek voltak, mint az ugyanígy nevelődött vadrucák, de nagy szárnytollaikat biztonság okából lenyirták. A mikor a vadlúd fiókái anyányivá nőttek, akkor vedlettek az öregek, ezért a rét-ség sűrűjében rejtőztek, bujkáltak. Ilyenkor a lápijáró nép kutyával fogdostatta. A nyári lúd augusztusig volt a lápon, azután a mezőkre váltott át.

Anser fabalis (Lath.).

A vetési lúd.

Őszi érkezésétől a lápon kívüli nagy búzatáblákat legelte csapatosan s azokon tartózkodott egész nap; a lép magas avas növényzetébe sohasem járt be. A láppal csak annyiban hozhatom viszonylatba, mert nagy vízállás esetén, csapatonként a lép nagy víztükreire szállt éjjelezésre.

¹ I. LOVASSY, id. m. 39. l.

Csapatai egyébként a vetéstáblák szomszédságában levő rövidnövénylevű vizes-pocsogós helyeken éjjeleztek. A kaplonyiak „gyöngyvér”-nek, a tyukodiak „lengyel lúd”-nak hívták.

Anas boschas L.

A tőkés ruca.

A lápon fészkelő hét rucafaj között ez volt a leg-
tömegesebb. Az első csapatok már február végén beállítottak, március volt a vonulás főideje; ápril elején már párokra szakadozott s páronként repült; a tojó elől a gácsér követte. Leginkább vizes-sásos helyen, avas sás bokraiba, a sástőre építette fészket, rendszerint teljesen eltakarva a 60—70 cm. magas és egymásra boruló avas sáslevelektől. Az ilyen helyen volt fészkek majd mindegyikéből már az új sás között kitaposott útja vezetett a sásos legközelebbi, rejtett kisebb víztükréhez. Láttam fészkeket a kaszálók lápfelőli szélén, zombékfejen, lápi kákabokorban. Nagy víz esetén a lápi égererdők törzscsonkjain is költött és belefészkelő elhagyott varjúfészkekbe is. A házi ruca tojásaihoz hasonló nagyságú, vagy csak egy gondolattal kisebb, de zöldessárga színű tojásait más, nálunk fészkelő ruca fajával nem lehetett összetéveszteni. Az 1891-iki ornith. kiállításon a lápról két fészkalj tojását mutattam be.¹

Anas acuta L.

A nyíl farkú ruca.

A tavaszi átvonuló kisebb csapatok eltűnése után a lápon csak itt-ott maradt fészkelő párja. Fészket (Tyukod, Kismajtény, Domahida, Kaplony, Börvely) pocsogós sás-kaszálók új sásosában, sásbokor alján leltem. Tojásai színre a tőkéséhez hasonlítottak, de nyújtottabbak és megkülönböztethetőleg kisebbek voltak. Lápvidéki nevei közül a következőket jegyezhettem fel: fecskeruca (Börvely,

¹ I. LOVASSY, id. m. 39. l.

Ecsed), orsófarkú ruca (Tyukod, Ura), villásfarkú ruca (Kaplony).

Anas strepera L.

A kendermagos ruca.

Az Ecsedi-lápon mérsékeltebb számmal fészkel. Fészkeiket a lápszéli szárazabb kaszálókon kisebb talajmélyedésbe a fű közé rakta. Tojásai alig voltak kisebbek a tökésénél, de sárgásfehér színükkel valamennyi itt fészkelte rucafaj tojásától eltértek. Ez rakta a lápon a legvilágosabb színű rucatojásokat. Az 1891-iki ornith. kiállításra egy fészekalj tojását (Tyukod, 1887 ápril 27) soroltam be.¹

Anas querquedula L.

A bőjti ruca.

A láp sásos-vizes kaszálóin, különösen az avas sás bokraiban a tökés ruca módjára fészkelte és a lápon elég gyakorinak ismertem. Sárgás színű és meglehetősen nyújtott alakú tojásai a lápon fészkelte rucafajok tojásai között annyira a legkisebbek voltak, hogy egyikkel sem voltak összetéveszthetők. Az 1891-iki ornith. kiállításon néhány lápi tojását (Ecsed, 1889 ápr. 30) bemutattam² A lápi nép „csergő ruca” néven ismerte.

Spatula clypeata (L.).

A kanalas ruca.

A láp vizes kaszálóinak kissé emelkedettebb pontjain fészkelte, de nem bőven. Fészkeiket a sásos kaszálók zöld bokrai tövében, félig rejtve találtam. Tojásai sötétebb sárgászöldek és nagyságra csak a cigány-ruca egészen más színű tojásaihoz voltak hasonlóak. Az 1891-iki kongresszusi kiállításon egy fészekalj tojását állítottam ki, a mely a porcsalmai egyik vizes sáslegelőről származik (1886 ápr. 27).³

¹ I. LOVASSY, id. m. 38. l.

² I. LOVASSY, id. m. 39. l.

³ I. LOVASSY, id. m. 38. l.

Aythya ferina (L.).

A vörösféjű ruca.

A láp nyugati részein bővebben, a keletin ritkábban észlelt fészkelő rucafaja volt a lápnak, a mely sásbokorban, káka tövén, a kaszálók vízfelőli szélein és a sűrű nádas szélein is, de mindenkor víztükrök mellett fészkel, ahol fészkére úszva járhatott be s kikelt fiókáit azonnal vízre vezethette. A lápon fészkelő rucafajok között ennek voltak a legvas-
kosabb és legnagyobb tojásai, amelyek nagyságuk és sötét szürkés-zöld színükkel a többi fajokétól élesen eltértek. Az 1891-iki ornith. kiállításon a lápról egy fészkalj tojását (Tyukod, 1889 ápril 28)¹ bemutattam. A lápi nép „hamvas rucá”-nak nevezte.

Aythya nyroca (Güld.).

A cigány-ruca.

A lápon a tökés ruca után számbelileg ez következett. A lápszélek sásos kaszálóin, de különösen a nyugati részek sásos szegélyű, kákabokros kisebb-nagyobb víztükrein bőségesen fészkel. A sásos kaszálókon a vízes helyek közötti kisebb száraz darabokon az új sás tövéhez, kákabokros helyen pedig a sűrűbb kákabokrok aljára rakta fészket száraz sás-, illetve zöld káka- és sásdarabokból. Tojásai nagyságra csak a kanalas ruca tojásaival egyeztek, de telt sárga, szinte vörhenyesbe hajló színükkel élesen különböztek annak zöldes tojásaitól. A lápi nép a nyugati részeken „cigány-rucá”-nak, a keleti oldalon „fekete rucá”-nak nevezte. Egy fészkalj tojását (Pórcsalma, 1886 ápril 27) az 1891-iki budapesti nemzetközi ornith. kongresszus alkalmából kiállítottam.²

¹ I. LOVASSY, id. m. 38. l.

² I. LOVASSY, id. m. 38. l.

VIII. rend. COLYMBIFORMES. *Buváridomúak.*1. család. *Podicipedidae.* *Vöcsökh.**Podiceps cristatus* (L.).

A búbos vöcsök.

A kellő mélységű víztükröknek rendes jelensége volt a lápon az egyenkint úszkáló búbos vöcsök, amely a fészket vagy a víztükörre rúgó sűrű nádasban szilárd nád-torzsra, vagy a nád közt a vízre építette náddarabokból, vagy pedig az itt-ott gyékény-, vagy sásbokorral tarkált síkvizekre rakta gyékénydarabokból egyik gyékény- vagy sásbokor tövéhez úgy, hogy egy-két élő szálát is belefoglalt a fészek anyagába, hogy úszó fészket a szél tovább ne terelhesse. Fészke szélén korhadó, sárszerű anyagot halmozott fel, amellyel veszedelem idején, vagy ha fészkeről rövid időre önként távozott, a tojásait betakarhatta. Az ilyen fészek úszó korhadékot utánozott; avatatlan szem elhajózhatott mellette anélkül, hogy ott fészket sejtett volna. Hajó közeledésekor a tojásain ülő vöcsök észrevétlenül, teljesen nesztelenül csúszott a vízbe s egyetlen mozdulattal takarta el tojásait e korhadékkal. Minél többször s minél tovább feküdtek a tojások a fekete korhadékban, azok sárgás fehér színe annál barnábbá vált. A lápi nép „nagy búvár“, vagy „vízibúvár“ néven emlegette.

Podiceps griseigena (Bodd.).

A vörösnnyakú vöcsök.

Az Ecsedi-láp nyugati oldalán, különösen az Ecsedi-tó lapján és a börvelyi és kaplonyi határookban figyeltem meg. A búbos vöcsökhöz képest ritka jelensége volt a lápnak.

Podiceps nigricollis Brhm.

A feketenyakú vöcsök.

A vöcsökfajok közül a lápon ennek volt az egyéni bősége a legnagyobb. Azon sekélyebb víztükrökön is

úszkált, amelyekben csak éppen elbukhatott, de a víz alatt úszva, a vízszínen hegyes szögben haladó hullámhát mutatta az útját és pillanatnyi felbukkanásakor könnyen került puskavégre. A lápról származó egy fészekalj tojását (Tyukod, 1887 jún. 15) az 1891-iki nemzetközi ornith. kongresszus kiállításán bemutattam.¹

Podiceps fluviatilis (Tunst.).

Syn. Podiceps minor (Gm.)

A kis vöcsök.

A láp növényzetében csillogott apró víztükrök melékén tartózkodott s nagyon óvatos természete és gyors rejtőzése folytán kevésbé került a szem elé. A láp legtöbb táján megfigyelhettem. Úszó gazcsomót utánzó fészket, a többi vöcsökfajéhoz hasonló berendezéssel az apró víztükröket szegélyző növényzetben, leginkább sásos helyeken láttam.

¹ I. LOVASSY, id. m. 38. l.

FÜGGELÉK.

Az Ecsedi-láp lecsapolása.

Az Ecsedi-láp sohasem adta meg a földtulajdonosoknak azt a jövedelmet, aminőt a környék száraz területei nyújtottak. Egyrésről ez, de másfelől az a körülmény, hogy a Kraszna csekély esésű medrének eliszapodása és náddal meg más vízi fűvel való nagyfokú benőttsége következtében a lápnak nem volt kellő vízlevezetője és magas vízállással sűrűn károsította a lápszéli mezőgazdasági területek birtokosait, váltották ki a lecsapolásra irányuló törekvéseket.

1 Régi lecsapolási törekvések

KÁROLYI FERENC, mint érdekelt fél, már 1720-ban buzgólkodott a láp szűkebb keretbe szorítása ügyében, majd a lápon végig csatornát terveztetett, amiből az 1749 és 1751 évek között 6 km hosszú részt, a láp alsó, északi részén, meg is ástak, de ezen munkálat folytatása, anyagi okokból megszakadt. A megásott csatornarész is, gondozás híján, hovatovább eliszaposodott, elposványosodott.

A láp keleti szélén, Ökörítő határterületén keresztül, 1772-ben Szatmár vármegye ásatta meg az akkora *Vármegyei árok*, később *Kis vájás* néven ismert csatornát.

Néhány évvel később, 1778 és 1782 között, KÁROLYI ANTAL királyi biztos irányításával az eliszaposodott Krasznameder mentén, Domahidától kezdődőleg, a lápon végig 63 km hosszú, 2 m széles és 1—3 m mély csatornát ástak, továbbá megkészítették azt az Ecsedtől Győrtelekig vonuló, 10 km hosszú csatornát is, amely később *Nagy vájás* néven volt ismeretes. Ezeket a csatornákat még egy-két éven át gondozták, tisztogatták, de azután, egy száza-

don át, gondozás és felügyelet híján, teljesen leromlottak; feneküket felverte a nád, gyékény és más vízifű és be-lepte az iszap. Ezen százados időköz alatt, úgy látszik 1830-ban, éppen csak a *Tyukodi vájás*-t készítették meg; ez Tyukodtól kiindulva a *Nagy vájás* közepébe torkollott. Ezek a régi árkolások az ingovány ősi jellegéből alig vontak le valamit; a kultúra ezekkel még nem lépte át a láp határait.

Az 1870. és 1881-iki nagy árvizek ismét életre keltették az érdekeltséget. Szatmár vármegye az 1883. és 1884. években a KÁROLYI ANTAL-féle Krasznacsatorna nyomán új csatornát létesített; ezt a lápjáró nép *Új Krasznának* nevezte el. Ez az új csatorna volt a láp életére az első komoly veszedelem.

2. Az újabb lecsapolási műveletek.

Minthogy az utóbb említett ármentesítő munkálat sem hozta meg a remélt kedvező eredményt, hiszen ez legfeljebb a láp felső, déli részén mutatkozott, a láp teljes kiszáritása végett bár költséges, de radikális megoldásra törekedtek. Az érdekeltség 1894 augusztusában Nagykárolyban tartott értekezletén „Szamosbalparti ármentesítő és Ecsedi-láp lecsapoló társulat” címmel társulattá szervezkedett avval a céllal, hogy az ártérről a külvizeket kizárja és a belvizeket elvezesse. Elnöke gróf KÁROLYI TIBOR lett. A társulat a lecsapolás azon tervét fogadta el és hajtotta végre, amelyet a kormány megbízásából még 1883-ban NÉMETHY JÁNOS műszaki tanácsos, a vásárosnaményi folyamszabályozási hivatal akkori vezetője készített.

A külvizek elvezetésére a Kraszna vizét a lápon kívül, annak nyugati széle mellett, a Nyírség homokplatójához közel, 69 km hosszú és 8—12 m fenékszélességű csatornán — s hogy a Szamos vize vissza ne szoríthassa — nem a Szamosba, hanem zsilippel zárható nyíláson át Vásárosnaménynél közvetlenül a Tiszába irányították. Lápfelőli oldalát magas töltés választja el a láp árterüle-

tétől, míg a Nyírség felőli oldala legnagyobb részben nyitott s így a nyírségi erek vizét akadálytalanul felveheti.

A Krasznavölgy felsőbb vizeit, névszerint a Sósputak, Homoród és Balkány víztömegeit töltésekkel ellátott közös csatornába felfogva, Szatmár fölött a Szamosba viték s evvel a Krasznába, illetve a lápterületre ömlésének útját szegték.

Ezenfelül a Szamos kiöntései megakadályozására balparti töltését, Pálfalvától Olcsváig, az eddig ismert legmagasabb vízszin fölé kellő magasra és szélességre megerősítették.

A csapadékvízből származó belvizek elvezetésére részben a régi csatornamedreket bővítették meg, részben újakat készítettek. Így túlnyomólag a Kraszna holtta tett csatornamedréből és az ecsed-györteleki *Nagy vájásból* alakították a 36 km hosszú *lapi főcsatornát*, amely a györtelek-matolcsi holtta tett Szamos-mederhez kapcsolódik s vize betonzsílipeken át jut a Szamosba.¹ A láp keleti szélén, a zsadányi Homoród-hídtól kezdődőleg, az Urától Porcsalmaig terjedt régi csatorna és a *Kis vájás* nyomain hozták létre a 41 km hosszú *keleti főcsatornát*; a régi Tyukodi-vájás rendbehozatalával megkészült a 11.5 km. hosszú *tyukodi főcsatorna*; mindkettő Ecsed és Györtelek között a lapi főcsatornába torkollik. Az ecsed-györteleki úttól kezdődőleg Olcsváig vonuló, 29 km hosszú *északi főcsatorna* vize, ugyancsak zsilipeken át, külön ömlik a Szamosba.

Ezekon kívül számos mellécsatorna hálózza a volt láp területét, melyek vizüket a főcsatornába vezetik.

Mindezen műszaki munkálatokat az 1896—1899 évek alatt végezték s egyikét tették hazánk legnagyobb vízbálozási és lecsapolási műveleteinek, amely — jóllehet a medrek ásási és kotrási munkálatait ezen évek száraz volta nagyon megkönnyítette -- mégis 15 millió aranykoronát emésztettek meg. A külvizeket sikeresen vezették

¹ A csatornahálózat térképét I. GÜLL, LIFFA és TIMKÓ, *Az Ecsedi-láp agrogeológiai viszonyai* c. munka első térképmellékletén. [A. M. Kir. Földtani Intézet Évkönyvei XIV. kötetének 5 füzeté, 1905].

el s evvel a láp felszínét általában szárazzá tették; a lecsapolás nagy területeket hódított meg a földművelésnek; a belvizek levezetése azonban még nem nevezhető tökéletesnek.

1898 március 20-án vezették át a Kraszna vizét új csatornamedrébe s ez adta meg a lápnak a halálos döfést. Már a megnyitás első évében a láp talajának 50—200 cm vastag tőzegrétegéből fokról-fokra fogyatkozott a talajnedvesség s vele törpülni kezdett a vízi növényzet. A második évtől a vízimadarak addig óriási tömege már nem találta meg otthonát; a láp sorvadása először meggyértette, utóbb megölte a madárélet dúsgazdagságát; megfogyatkozott a csík s kihalt vele a hajdan oly hatalmas, népies halászati ág, a csikászat; a szelidebb helyeket megszállta a gulya s befejezésül megjelent a zsombékirtó fogat, majd a szántóvető ekéje.

A szárazzá tett tőzeg földes, iszapos részekkel szemmel láthatólag kevert; innen nagy a hamutartalma és így tüzelésre nem alkalmas s az egész terület csakis növénytermesztés útján hasznosítható.¹

A láp képe néhány év alatt teljesen megváltozott. Eltűntek a végeláthatatlan nádasok, az alig járható zsombékosok, gyékényesek, pocsogós helyek, hogy a laza, fekete talajon helyet adjanak annak az alföldi típusos képnek, amelyen a fehérlő tanyák között rengő gabonatalák nyúlnak el. Azelőtt Börvelytől Tyukodig csak képzeletben juthattunk el, ma a lápon köves út vezet keresztül. Egyébként a lápon, főként az egykori ingólápok alatti hajlásokban, egy-két holdnyi nádas foltok, mint az egykori őstermészeti képnek megmaradt emlékei, tűnnek a szembe, szálaik között, legalább is tavaszonkint, víz csillog. A lápi szántóföldeken, a talajvíz közelsége jeléül, szerte látható egy-egy satnya nádszál.

A láp életében legelőül és kaszálóul használt lápszéli területeken főként tengerit és kalászoszt, az egyko-

¹ I. SZÉLL L., *Az Ecsedi-láp 1903. évi őszi égése s hatása a tőzegetalajra.* — Kisérletügyi Közlemények, 1904, VII. 218. l.

ron állandóan vízlepte lápi terület laza talaján rozstot, burgonyát és tengerit természetnek, de mint mély fekvésű, nedves láptalajon, a talaj nagyobb fokú vízpárologtatása révén beálló talajlehűlés, tavasszal és ősszel, könnyen fagykárta vezet, magas vízállások idején a telve levő csatornák vize kicsap, tönkre teszi a termést, megakadályozza a tavaszi vetést, szárazságban pedig a tőzeg-talaj égése („lápégés”) válhatik veszedelmessé.

Kisebb-nagyobb talajégés minden száraz évben volt a lápon, amit az érdekeltek körülárkolással állítottak meg. A régiek közül a legnagyobb lápégés, amelyre emlékezünk, 1863-ban volt, amikor a jórészt kiszáradt lápon hatalmas talajtűz pusztított. A láp kiszáritásának ötödik évében, 1903 őszén óriási talajégés volt rajta, amely úgy keletkezett, hogy a kiszáradt górcos területeket, a talajművelő eszközök alkalmazása helyett, az olcsóbb égéssel iparkodtak egyenletes felszínűvé tenni. A tűz 1600 kat. holdon úgyszólván fenéig felemésztette a tőzeget és még kétszer ekkora területen jó vastagon égett ki. Az égés a lápi főcsatorna mindkét oldalán pusztított Börvely, Tyukod, Ura és Kaplony községek határában. A *Halmos-tanyafalu* mellett támadt s az akkor állandóan erős szelek nagy területre hordták széjjel az üszköt.¹ A tűz elpusztított terményt, lakóházat; a tőzegréteg 40—90 cm vastagságban égett ki. A kiégett talaj az első években bő termést adott, azután rohamosan csökkent a terméseredmény, mert a szerves anyag jó része s vele a nitrogén, a talajban megsemmisült; a felszaporodó nátriumsók pedig az elszikesedés csiráját rejtik magukban.

¹ I. TIMKÓ. *Az Ecsedi-láp*. — Földrajzi Közlemények, 1904, XXXII, 369. l.

TARTALOM

Előszó	3 lap
Bevezetés	5 "

I. Az Ecsedi-láp és környéke

A láp földrajzi helyzete és terjedtsége	13 "
A láp keletkezése	15 "
A láp a magyar történelemben	16 "
A lápszéli községek településviszonyai	19 "
Lápszigetek	24 "
Az uralkodó vízinövényvegetáció területi eloszlása a lápon	26 "
Lápi erdők	29 "
Ingólápok	30 "
A láp arculata évszakonként	34 "
A lápszéli nép foglalkozása	36 "
A csikász	37 "

II. Az Ecsedi-láp madárvilága

A lápi madárvilág mozgalmának évszakos jelenségei	42 "
A láp madárfajainak rendszeres átnézete	49 "

Függelék.

Az Ecsedi-láp lecsapolása	82 "
-------------------------------------	------

Javítandó. A 49. oldal 5-ik sorában *Erythacus* helyett *Cyanecula* teendő.

AZ ECSI LÁP ÉS KÖRNYÉKE 1896-IG.

Melléklet dr. Lovassy Sándornak
„Az ecsi láp és környéke“ c. munkájához.

